

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

Consultatieverslag

Internetconsultatie Contouren Klimaatplan 2024 en INEK

Inhoudsopgave

1	Inleiding en proces	3
1.1	Inleiding	3
1.2	Inhoud en verwerking zienswijzen	3
1.3	Afbakening Klimaatplan en INEK en t.o.v. andere programma's	5
1.4	Planning en vervolgtraject	5
2	Perspectief 2025	6
2.1	Nederland in een Klimaatneutraal Europa	6
3	Aanleiding & context	7
3.1	Beschouwing wetenschappelijke inzichten	7
3.2	Mondiale & Europese context en ontwikkelingen	8
3.3	Beschouwing op stand van het beleid	8
3.4	Beschouwing van de ontwikkeling in de technologische mogelijkheden en gezamenlijke inzet op innovatie	9
4	Uitgangspunten	10
4.1	Rechtvaardige transitie	10
4.2	Mitigatie en adaptatie	11
5	De transitie in Nederland naar 2050	13
5.1	CO ₂ -reductiedoelen 2030-2050	13
5.2	De transitie in het energiesysteem – betrouwbaarheid energievoorziening	13
5.3	Samenhang tussen transities (planetaire grenzen)	17
5.4	Ruimte voor koolstofverwijdering	19
6	Beleidsagenda klimaatmaatregelen per sector	21
6.1	Sector mobiliteit	21
6.2	Sector industrie	23
6.3	Sector gebouwde omgeving	25
6.4	Sector elektriciteit	27
6.5	Sector landbouw en glastuinbouw	28
7	Transitie voor de maatschappij	30
7.1	De rollen van burgers	30
7.2	De rollen van bedrijven	30
8	Hoofdpijnen beleidsagenda 2025-2035	32
8.1	Klimaatfinanciering incl. Klimaatfonds	32
9	Governance & Uitvoering	34
10	Gevolgen van het Klimaatplan (Economie, Lasten)	37
10.1	Gevolgen van het te voeren beleid.	37

1 Inleiding en proces

1.1 Inleiding

Dit Consultatieverslag bevat de reactie van het Rijk op de zienswijzen die zijn ingediend over de Kamerbrief contouren Klimaatplan 2024¹ en de concept-update van het Integraal Nationaal Energie- en Klimaatplan (INEK). Deze consultatie stond open van 1 december 2023 tot en met 12 januari 2024.

We hebben wereldwijd afgesproken om de opwarming van de aarde te beperken tot ruim onder de twee graden door minder broeikasgassen uit te stoten. In 2050 wil de Europese Unie klimaatneutraal zijn. Dat betekent dat Nederland geen broeikasgassen meer uitstoot in 2050. Dat is vastgelegd in de Klimaatwet. Met het Klimaatplan beschrijft het kabinet elke vijf jaar de maatregelen voor de komende tien jaar: van duurzame energie opwekken tot energie besparen en uitstoot verminderen. Op dit moment werkt het kabinet aan het volgende Klimaatplan. Dit plan bevat de belangrijkste thema's van het klimaatbeleid voor de komende tien jaar (2025 – 2035). Op 27 oktober 2023 heeft het kabinet hierover Kamerbrief contouren Klimaatplan 2024 naar de Tweede Kamer verstuurd. Met deze brief is richting Tweede Kamer en de samenleving geagendeerd wat het kabinet als de hoofdzaken voor de gedachtevorming en de besluitvorming van het Klimaatplan beschouwt.

Het klimaatbeleid heeft veel invloed op het dagelijks leven van iedereen. Burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden denken steeds meer na over hoe het klimaatbeleid hun levens, bedrijfsvoering en dienstverlening zal beïnvloeden, met kansen en zorgen. Het kabinet hecht er daarom veel waarde aan om iedereen, van burgers tot bedrijven en maatschappelijke organisaties, te betrekken bij de ontwikkeling van toekomstig klimaatbeleid. Dat houdt in dat mensen, individueel of georganiseerd, direct of indirect, ruim op tijd de kans krijgen mee te denken of invloed uit te oefenen, en dat er rekening wordt gehouden met hun zorgen, wensen, ervaringen en voorkeuren. Voor het schrijven van het Klimaatplan gaat het kabinet daarom in gesprek met burgers, bedrijven, mede-overheden en maatschappelijke organisaties. Daarnaast is de Kamerbrief contouren Klimaatplan 2024 ter consultatie gelegd (zienswijze procedure), als aanvulling op de verplichte consultatie van het ontwerp-Klimaatplan. Zo kunnen burgers, bedrijven en organisaties vroeg in het proces hun aandachtspunten, ideeën en zorgen delen en kunnen deze worden meegenomen in het Klimaatplan.

De Kamerbrief contouren Klimaatplan 2024 is ter consultatie gelegd samen met de concept-update van het Integraal Nationaal Energie- en Klimaatplan (INEK), die op 30 juni 2024 naar de Europese Commissie wordt gestuurd. Het INEK heeft als doel inzicht te bieden in het energie- en klimaatbeleid van elke EU-lidstaat voor de periode 2021 tot en met 2030. Het totaalbeeld uit de INEK's van alle lidstaten

moet invulling geven aan de ambities van de Europese 2030-doelen en de vijf dimensies van de Energie-Unie: a) decarbonisatie (emissie-reductie en hernieuwbare energie); b) energie-efficiëntie; c) energiezekerheid; d) interne energiemarkt; e) onderzoek, innovatie en concurrentievermogen.

In dit Consultatieverslag geven we een reactie op de zienswijzen. Zienswijzen die buiten de reikwijdte van het Klimaatplan of het INEK vallen, zijn ook voorzien van een reactie, maar worden niet in het definitieve INEK of het Klimaatplan verwerkt.

1.2 Inhoud en verwerking zienswijzen

Gestelde consultatievragen

Zoals eerder genoemd vindt het kabinet het belangrijk dat iedereen de kans krijgt om mee te denken en hun zorgen, wensen, ervaringen en voorkeuren te delen. Deze Internetconsultatie is een middel om die input op te halen. Hiervoor zijn de volgende vragen gesteld:

1. De contourenbrief doet een voorstel voor de contouren van het nieuwe Klimaatplan. Wat vindt u van deze contouren? Welke onderdelen verdienen extra aandacht en welke onderdelen ontbreken?
2. Welke aandachtspunten heeft u binnen de voorgestelde onderdelen van het nieuwe Klimaatplan?
3. Welke aandachtspunten en onderdelen mist u in de concept-update INEK die volgens u meegenomen zouden moeten worden in de definitieve update?

Wat staat er in het Consultatieverslag

Het Consultatieverslag is een verslag waarin we reageren op de ingediende zienswijzen. Het document heeft tot doel een transparant proces te faciliteren voor de ontwikkeling van het ontwerp-Klimaatplan en definitieve INEK. Hoewel het niet altijd expliciet weergeeft hoe elke zienswijze wordt opgenomen in het ontwerp-Klimaatplan en/of het definitieve INEK, worden deze meegenomen in de verdere totstandkoming van het ontwerp-Klimaatplan en definitieve INEK. Desalniettemin streven we er met dit consultatieverslag naar om een vooruitblik te bieden op hoe we de inbreng van deze internetconsultatie zullen integreren in dit verdere proces.

Het Consultatieverslag geeft een samenvatting van de inhoud van de zienswijzen en de reactie daarop. Het Consultatieverslag licht o.a. toe wat de huidige beleidsinzet is van de geagendeerde onderwerpen. Deze toelichting is in sommige gevallen meer gedetailleerd in uitleg dan de behandeling later in het Klimaatplan 2024 of het definitieve INEK. De inhoudsopgave bevat een opsomming van thema's die ook als zodanig terug zullen komen in het nieuwe Klimaatplan. Als voorbeeld, in H3.1 Beschouwing van wetenschappelijk inzichten zijn de reacties opgenomen ten aanzien van klimaat en wetenschap. In het Klimaatplan zal ook als

¹ [Kamerbrief over contouren Klimaatplan 2024 | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

zodanig een beschouwing van de laatste wetenschappelijke inzichten rond klimaatverandering gegeven worden.

Van de ingediende zienswijzen kan de inhoud in sommige gevallen deels of geheel buiten de scope van het Klimaatplan of INEK vallen. Dat betekent dat ze bijvoorbeeld inhoudelijk ingaan op andere beleidstukken of dat de aangehaalde onderwerpen onder de verantwoordelijkheid van andere departementen. Al deze vragen die formeel buiten de scope vallen worden toch waar mogelijk beantwoord in dit Consultatieverslag.

Analyse zienswijzen

Er zijn in totaal 82 zienswijzen ingediend. Daarvan zijn 78 zienswijzen uniek, en in de overige gevallen zijn door verschillende indieners dezelfde zienswijzen ingediend. De zienswijzen geven een breed beeld van hoe burgers, bedrijven en andere partijen tegen het Klimaatplan en het INEK aankijken.

De onderwerpen die in de zienswijzen terugkwamen zijn weergegeven in Figuur 1. Veel zienswijzen gingen over meerdere onderwerpen. De onderwerpen die het meest terugkwamen hadden betrekking op: Samenhang tussen transities, wetenschappelijke inzichten, rechtvaardigheid en koolstofverwijdering.

De samenhang tussen de verschillende transities kwam bijna 30 keer terug in de zienswijzen. Voornamelijk de link tussen de klimaattransitie en natuur en biodiversiteit werd vaker gelegd. Veel mensen uiten hun zorgen en benadrukken het belang van

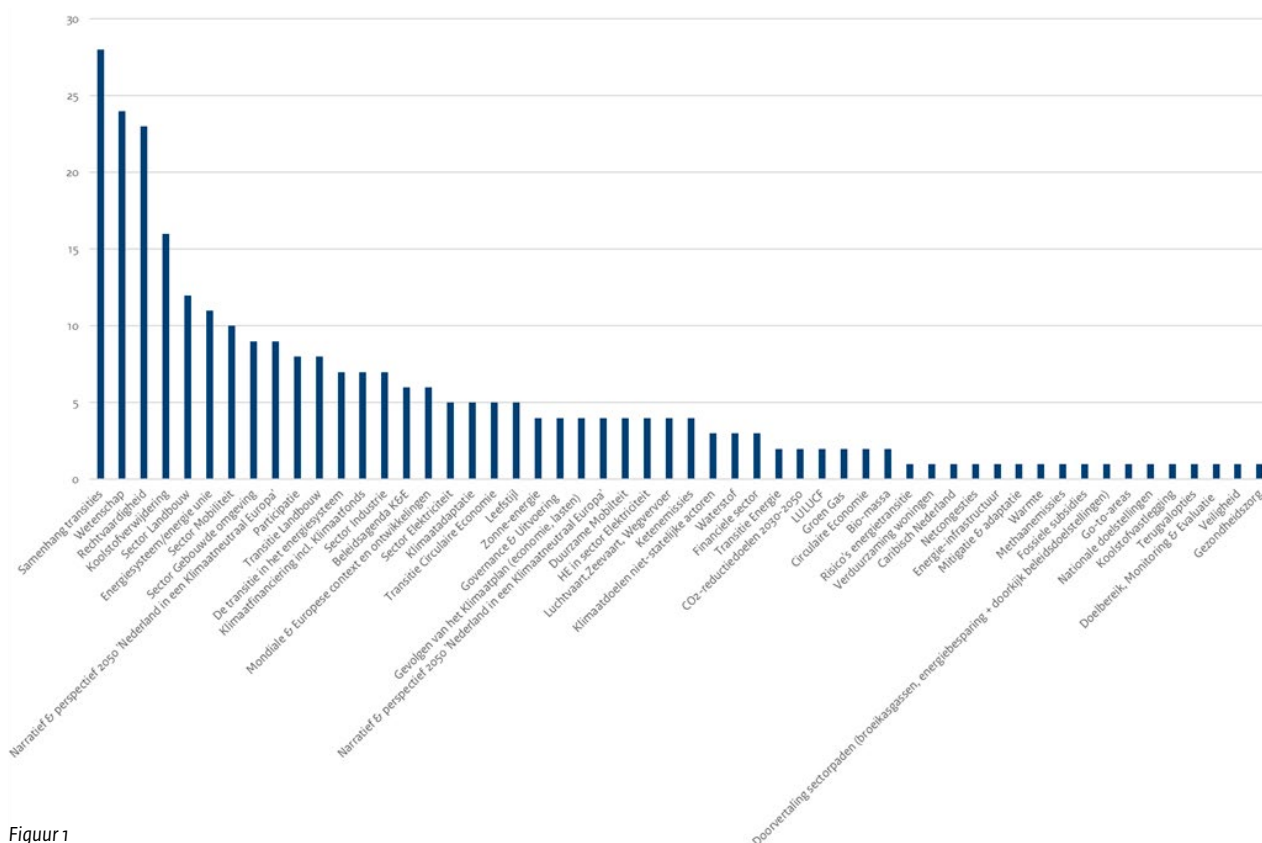
aandacht voor natuur en biodiversiteit mondiaal, maar ook in het vormgeven van ons nationale klimaatbeleid.

Enkele indieners geven aan dat zij niet overtuigd van de wetenschappelijke onderbouwing voor het klimaatprobleem en/of geloven ook niet dat de mens hiervoor verantwoordelijk is. Een aantal indieners vraagt zich af hoe Nederland in de mondiale transitie een significante bijdrage kan leveren.

Een rechtvaardige transitie in Nederland, en wereldwijd, is een onderwerp wat ook in veel zienswijzen terugkomt. Zorgen dat iedereen zijn steentje bijdraagt en dat het beleid betaalbaar blijft komen meermaals terug.

Ook koolstofverwijdering is een meervoudig genoemd onderwerp in deze consultatie. Het Consultatieverslag zal dan ook reageren op de verschillende technieken voor koolstofverwijdering, en de inzet hiervan, die zijn aangekaart in een aantal van de zienswijzen.

In dit Consultatieverslag staat beschreven hoe de stellingen, vragen en adviezen en suggesties uit de verschillende zienswijzen zullen worden verwerkt in (het proces van het) het Klimaatplan en in het INEK. Een enkele zienswijze valt geheel of deels buiten de reikwijdte van het Klimaatplan of het INEK. Deze hebben bijvoorbeeld betrekking op het Nationaal Plan Energiesysteem of de Keuzewijzer Klimaat.

Figuur 1

1.3 Afbakening Klimaatplan en INEK en t.o.v. andere programma's

Het Klimaatplan 2024 komt tot stand kort na en tijdens een aantal andere beleidstrajecten en programma's. In deze paragraaf wordt de relatie van het Klimaatplan hiermee beschreven.

Klimaatwet en -plan

De Nederlandse Klimaatwet stelt doelen voor broeikasgasreductie in 2030 en 2050. Het Klimaatplan, dat elke 5 jaar wordt opgesteld, bevat het beleid en maatregelen voor de volgende 10 jaar om deze doelen te bereiken. De doelen zijn een 55% reductie in 2030 en klimaatneutraliteit in 2050.

Klimaatnota

Jaarlijks stuurt het kabinet in oktober de Klimaatnota naar de Staten-Generaal, waarin de voortgang van het nationaal klimaatbeleid wordt beoordeeld. Eind oktober wordt de Klimaatnota met de KEV2024 aan de Eerste en Tweede Kamer gestuurd.

INEK

In 2024 moet Nederland een update indienen van het Integraal Nationaal Energie- en Klimaatplan (INEK) bij de Europese Commissie (EC). Deze is voor het eerst in 2019 bij de EC ingediend en moet elke 5 jaar aangepast worden. Het INEK bevat de doelen en de hoofdlijnen van het klimaat- en energiebeleid van Nederland voor de jaren 2021 – 2030. Ook bevat het beleid dat volgt uit Europese verplichtingen.

Samenhang programma's

Naast het Klimaatplan en het INEK, zijn er verschillende andere plannen (in ontwikkeling) in het klimaat- en energiedomein. In de consultatie is ook een zienswijze ingediend met de vraag hoe het Klimaatplan, het INEK en andere programma's zich met elkaar verhouden.

Voorbeelden zijn het Nationaal Programma Verduurzaming Industrie (NPVI) en het Nationaal Programma Circulaire Economie (NPCE). Deze programma's bieden inzichten in de wijze waarop Nederland in 2050 klimaatneutraal kan worden en wat dat impliceert voor de keuzes die nu gemaakt moeten worden. Een ander voorbeeld is het Nationaal Plan Energiesysteem (NPE), dat beschrijft hoe Nederland een energiesysteem ontwikkelt dat past bij een klimaatneutrale samenleving. Dat betekent dat de manier waarop we energie opwekken, transporteren, opslaan en gebruiken geen negatief effect heeft op het klimaat.

In het Klimaatplan zullen we dan ook voortbouwen op de inhoudelijke inzichten die uit deze programma's naar voren komen. Zo zal voor het beleid dat voor het Klimaatplan in kaart wordt gebracht, bijvoorbeeld gekeken worden of dit past binnen het systeemperspectief uit het NPE.

1.4 Planning en vervolgtraject

Het ontwerp-Klimaat zal naar verwachting na de zomer gereed zijn. Dit ontwerp-Klimaatplan zal ter publieke consultatie gelegd worden. Ook zal de Raad van State een oordeel geven hierover. Reacties op het ontwerp-Klimaatplan zullen verwerkt worden in een definitief Klimaatplan.

2 Perspectief 2025

2.1 Nederland in een Klimaatneutraal Europa

Algemeen

Een indiener stelt voor om de urgentie van het klimaatprobleem te belichten door middel van heldere voorbeelden en tegelijkertijd oplossingen aan te dragen om de gevolgen binnen de perken te houden. Het is van essentieel belang om transparant te zijn over de uitgangspunten, randvoorwaarden en het gehanteerde klimaatscenario, zodat de kaders duidelijk zijn voor alle betrokken partijen. Daarnaast wordt voorgesteld om de opzet van het Klimaatakkoord uit te breiden met een zesde domein, namelijk 'Inwoners en Consumentengedrag'. Het vastleggen van CO₂ moet niet alleen worden benoemd, maar ook gepaard gaan met heldere doelen. Het is tevens cruciaal om langetermijnperspectieven voor 2040, 2050 en 2120 te schetsen op het gebied van ruimtelijke, ecologische en sociaal-economische ontwikkelingen. De financiering, aansturing en rollen van overheden, bedrijven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties, financiële instellingen en inwoners moeten helder worden aangegeven. Bovendien dient klimaatadaptatie geïntegreerd te worden in het plan.

Reactie

Een indiener noemt verschillende aandachtspunten die in het Klimaatplan aan de orde moeten komen. Het kabinet acht deze onderwerpen relevant en wil deze dan ook laten landen in het volgende Klimaatplan. In de beschouwing van de stand van de wetenschap zal op de klimaatscenario's worden ingegaan en wordt er ook aandacht besteed aan consumentengedrag.

Daarnaast deelt het kabinet dat het beleid rondom koolstofverwijdering nieuwe stappen moet zetten om duidelijkheid te scheppen. Het kabinet wil de problemen die de indieners aangeven aanpakken via de Routekaart Koolstofverwijdering. Uitgebreidere uitleg over hoe het kabinet dat gaat doen is te lezen onder paragraaf 5.4.

Het Klimaatplan zal nadrukkelijk vooruitkijken tot in ieder geval 2050 en naast ecologische aspecten ook aandacht besteden aan de ruimtelijke en sociaaleconomische ontwikkelingen en het beleid dat daarbij gericht op verschillende actoren wordt voorzien.

De relatie met klimaatadaptatie komt in het Klimaatplan eveneens aan de orde, waarbij het adaptatiebeleid zelf echter wordt beschreven in andere beleidsdocumenten zoals de Nationale adaptatiestrategie.

Economie van de toekomst

Een indiener vraagt om een visie van de economie van de toekomst een daarbij passend narratief wat moet beschrijven hoe de economie eruit zou moeten zien en wie welke rol krijgt. Daarnaast moet er gekeken worden naar de baten van klimaatbeleid in de brede welvaart, moet deze niet alleen financieel worden bezien.

Een indiener mist ook de brede welvaart in de INEK, alsmede de menselijke maat binnen de dimensies en de verwijzing naar SDG's.

Reactie

Het huidig kabinet heeft een visie op de economie van de toekomst opgesteld, getiteld: "het Perspectief op de Nederlandse Economie"². Hierin staat aan welke pijlers bedrijven en beleid in de toekomst moeten voldoen: innovatief, duurzaam, een Sterk Nederland in een weerbaar Europa, en waarvan de samenleving profiteert. Hiervan zal worden gebruik gemaakt voor het Klimaatplan.

In het jaarlijkse Meerjarenprogramma Klimaatfonds wordt van iedere uitgave uit het Klimaatfonds de impact weergegeven op onder meer de arbeidsmarkt, de leefomgeving en op volgende generaties. Hier zal ook naar worden verwezen in de INEK. De dimensies binnen de INEK zijn vanuit sectorperspectief ingestoken maar sectoroverstijgende thema's zoals participatie en rechtvaardigheid zijn hier ook van toepassing.

Het kabinet zal daarnaast reageren op het advies van de Raad van State bij de Miljoenennota 2024 over klimaatinclusief begroten. In deze kabinetsreactie zal het kabinet aangeven hoe zij kosten van klimaatbeleid in brede zin beter inzichtelijk wil maken, waarbij naast de kosten van klimaatmitigatie ook naar de cost of inaction wordt gekeken zoals extra klimaatadaptatieuitgaven en schade door klimaatverandering.

Opbouw en afbouw

Een indiener stelt dat scherpe (politieke) keuzes uit de weg worden gegaan en dat de concept update INEK voorbij gaat aan het feit dat transitie zowel over het opbouwen van een nieuw systeem gaan als het afbreken van het oude systeem.

Reactie

Het huidig klimaatbeleid, zoals vastgelegd in het Klimaatplan en het concept update INEK, is er op gericht om de uitstoot van broeikasgassen steeds verder te beperken. Dat doen we door perspectief te bieden voor nieuwe technologieën zoals de inzet van groene waterstof, wind en zon maar ook door te sturen op het beëindigen van technologieën die op termijn niet meer passen. Daarbij kan men, bijvoorbeeld, denken aan het verbod vanaf 2030 om kolen te gebruiken voor elektriciteitsproductie, de eisen aan nieuwe verwarmingsketels of het stoppen met de verkoop van auto's op fossiele energie. Kortom, het beleid richt zich op een combinatie van opbouw en afbouw, wat ook als zodanig een plek zal krijgen in het komende Klimaatplan en in het definitieve update INEK. Het INEK volgt een Europees format, waarin de combinatie van opbouw en afbouw niet als expliciet onderdeel is opgenomen maar wel terugkomt in de verschillende paragrafen over specifiek beleid.

² [Perspectief op de Nederlandse economie: Innovatief, duurzaam, sterk en welvarend \(overheid.nl\)](#)

3 Aanleiding & context

3.1 Beschouwing wetenschappelijke inzichten

Input wetenschappers meenemen en andersoortige onderzoeksprogramma's

Een indiener ziet graag de input van wetenschappers in het INEK meegenomen. Een indiener stelt dat andersoortige onderzoeksprogramma's nodig zijn om de systeemtransities te bewerkstelligen, namelijk door burgers, beleidsmakers, bedrijven en NGO's vanaf het begin te betrekken. Een andere indiener stelt voor om met verschillende scenario's te werken: naast 1,5 graad ook 2 en 3 graden, en om na te denken over hoe de economie eruit zou moeten zien in de toekomst.

Reactie

In het INEK staat voornamelijk reeds vastgesteld beleid en dit beleid baseren we zoveel mogelijk op internationaal en nationaal wetenschappelijk onderzoek, zoals de rapporten van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). We hoeven de wetenschappelijke onderbouwing, van beleid dat in andere beleidsstukken staat, in het INEK niet te herhalen, maar zullen dat wel zo veel mogelijk benoemen indien dat relevant is.

Het klopt dat andersoortige onderzoeksprogramma's nuttig en nodig zijn in de fase van klimaatbeleid waar we nu in zitten. Het kabinet streeft ernaar om burgers en de wetenschap zoveel mogelijk te betrekken bij het ontwikkelen van beleid. Het Nationaal Plan Energiesystemen (NPE), het Klimaatplan en het INEK zijn daar voorbeelden van. Ook het Burgerforum Klimaat draagt bij aan het vroegtijdig betrekken van burgers.

Het is inderdaad heel verstandig om met verschillende scenario's te werken. Zo kijken we in het komende Klimaatplan ook naar terugvalscenario's, voor het geval de klimaatdoelen uit beeld (dreigen te) raken. Ook denken we na over de economie van de toekomst; in het Klimaatplan zal dit landen in het eerste hoofdstuk, 'Perspectief 2050'.

Mens verantwoordelijk

Enkele indieners stellen dat klimaatverandering niet door de mens veroorzaakt wordt, maar bijvoorbeeld door de zon of vulkanen. Enkele indieners stellen bovendien dat we op een ijstijd afstevensen. Andere specifieke reacties komen hieronder ook aan bod.

Reactie

We baseren het beleid op de inzichten uit rapporten van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) die een overzicht bieden van de nieuwste internationale wetenschappelijke inzichten waarover binnen de wetenschap consensus bestaat. De resultaten van Nederlands wetenschappelijk onderzoek van o.a. het KNMI worden daar ook bij betrokken. De rapporten van het IPCC stellen onomstotelijk vast dat klimaatverandering bestaat en door de mens wordt veroorzaakt. Uit isotopen kunnen

we bijvoorbeeld afleiden dat de oorsprong van de koolstof in de lucht fossiel is, en zo zijn er nog meer menselijke 'vingerafdrukken'. De zon heeft in de afgelopen 35 jaar juist een licht afkoelende trend laten zien. Zon en klimaatverandering werken dus in tegengestelde richting. Alleen door het meenemen van alle factoren, natuurlijke (zoals de zon en vulkanen) en menselijke (uitstoot van broeikasgassen), is de waargenomen temperatuurstijging te verklaren.

Dat er geen relatie zou zijn tussen de temperatuur op aarde en CO₂ is aantoonbaar onjuist. De geschiedenis laat juist zien dat temperatuur en CO₂ nauw verweven zijn. In het verre verleden was CO₂ niet de directe oorzaak, maar het versterkte de opwarming die toen door bijvoorbeeld vulkanen geïnitieerd werd, zodanig zelfs dat zo'n 90% van de opwarming volgde op de CO₂-toename.

Het is soms moeilijk te rijmen dat er sprake is van opwarming van de aarde, maar het weer dit niet altijd weerspiegelt. Het klimaat en het weer zijn echter twee verschillende dingen die op andere manieren gemeten en benaderd moeten worden. Het weer is chaotisch, wat betekent dat het heel erg veranderlijk is en daar door moeilijk te voorspellen is. Klimaat gaat over de lange termijn (het 'gemiddelde' weer), waardoor het chaotische element verdwijnt, en er dus betere voorspellingen mogelijk zijn.

Waarnemingen door satellieten en aan de grond laten zien dat er een versterkt broeikas effect is op de golflengte waarop CO₂ energie absorbeert.

Een indiener vraagt wat er gebeurt als we CO₂ terugdringen: welke gassen gaan dat gat opvullen? Het is niet zozeer een kwestie van een gat opvullen, maar noemenswaardig is dat de zuurstofconcentratie nu licht afneemt door de toename van CO₂.

Bij het opstellen van de rapporten staat het IPCC open voor andere inzichten: iedereen kan zich als controleur aanmelden. Discussie over het klimaat is zeer goed mogelijk en vindt volop plaats in wetenschappelijke literatuur. Kritiek wordt dan ook niet bij voorbaat verworpen, maar doorloopt een gedegen proces van peer review. Ook voor het Klimaatplan worden onafhankelijke wetenschappers geraadpleegd, van verschillende Nederlandse universiteiten en onderzoeksinstellingen.

Nederlandse verantwoordelijkheid

Enkele indieners stellen dat de invloed van Nederland op klimaatverandering nihil is hebben daarom hun bedenkingen bij het huidige en toekomstig klimaatbeleid. Of zij stellen dat de doelen niet realistisch zijn, zoals het beperken van de opwarming van de aarde tot 1,5°C, doel van NetZero of de afbouw van fossiele energie in 2050 op mondiaal niveau.

Reactie

Het klimaatprobleem is iets dat we wereldwijd moeten aanpakken, want broeikasgassen houden zich niet aan landsgrenzen. Dus om die gloeiende plaat wereldwijd af te koelen, zijn heel veel verschillende druppels nodig. Vergelijk het met belasting betalen, vaccineren of stemmen: het gaat om de optelsom. Wereldwijd hebben landen afgesproken 'gevaarlijke klimaatverandering' te voorkomen. Dat betekent dat de opwarming tot stilstand gebracht moet worden. Dat is een reusachtige mondiale uitdaging, die we (liefst op een eerlijke manier) moeten zien te verdelen over de verschillende landen.

De meeste mensen vinden het eerlijk als dat naar omvang van de verantwoordelijkheid en economische draagkracht gaat. Nederland is een klein land, maar niet verwaarloosbaar. We zijn de achttiende economie van de wereld. Die veroorzaakt een half procent van de wereldwijde CO₂-uitstoot. Ter vergelijking: dat is iets meer dan België en iets minder dan Spanje.

Als we de opwarming van de aarde willen stoppen, zal ook Nederland dus een bijdrage moeten leveren. Naast het feit dat we per inwoner behoorlijk veel uitstoten, moeten we ook meewegen dat wij door onze vroege industrialisering in het verleden al veel CO₂ hebben uitgestoten. En een deel van die CO₂ blijft nog heel lang in de atmosfeer.

In de internationale klimaatonderhandelingen hebben rijke industrielanden daarom afgesproken dat zij harder aan de bak moeten, en dat ze minder ontwikkelde landen moeten helpen met hun klimaatpak.

Onderzoek na onderzoek toont bovendien aan dat de wereldwijde kosten van klimaatbeleid (veel) kleiner zijn dan de economische schade van het niet voeren van klimaatbeleid. De beste optie voor de wereldeconomie is daarom het ambitieuste klimaatbeleid.

Klimaatbeleid niet urgent genoeg

Een indiener stelt dat er andere onderwerpen dan klimaatbeleid meer aandacht verdienen.

Reactie

Het beperken van de klimaatverandering levert ook een bijdrage aan het beperken van droogte en overstromingen, gezondheidseffecten, het behoud van de natuur etc. Natuurlijk richt het beleid zich ook op grote andere belangrijke maatschappelijke vraagstukken. Het is uiteindelijk een politieke keuze hoe de aandacht over de verschillende vraagstukken verdeeld wordt.

Haalbaarheid uitfasen van fossiele energie

Een indiener stelt dat het uitfasen van fossiele energie onhaalbaar is en dat lineair naar netto nul emissies wereldwijd in 2050 tot slechts 0,33 graad minder opwarming leidt.

Reactie

Of het uitfasen van fossiele energie onhaalbaar is kan nog niet geconcludeerd worden, aangezien we er pas net aan beginnen, en het ook niet morgen klaar hoeft te zijn. Het zal zeker niet makkelijk worden, maar de eerste stappen zijn gezet en alternatieven zijn voorhanden. Bovendien heeft de klimaatop in Dubai (COP28) een duidelijk signaal afgegeven dat we wereldwijd van fossiele energie af gaan.

Het lijkt misschien logisch dat als we geen emissies meer hebben, de opwarming van de aarde met slechts 0,33 graden zal verminderen, maar helaas is de situatie ingewikkelder.

De berekening voor de bovenstaande theorie houdt alleen geen rekening met andere gassen dan CO₂ die ook bijdragen aan het broeikas effect of onzekerheden in het klimaatsysteem. De meeste berekeningen van plannen, die moeten leiden tot emissiereductie, laten zien dat we helemaal geen emissies meer mogen hebben om de doelstelling van een temperatuurstijging van maximaal 1,5 graden te behalen.

Naar "netto nul" in uitstoot betekent niet dat we per direct moeten stoppen met alle gebruik van fossiele energie, maar dat als we slechts beperkte hoeveelheden uitstoten (waar dit echt niet anders kan), we dit makkelijker kunnen compenseren door CO₂ uit de lucht te halen.

3.2 Mondiale & Europese context en ontwikkelingen

Samenwerking maatschappelijke organisaties

Een indiener stelt dat we moeten stoppen met financiering klimaatclubs en de banden moeten verbreken met globalistische organisaties als World Economic Forum (WEF), Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), VN en NAVO.

Reactie

We vinden het van belang dat burgers goed geïnformeerd worden en dat hun belangen goed vertegenwoordigd worden in de besluitvorming. Diverse maatschappelijke organisaties spelen daarin een belangrijke rol. Het is duidelijk dat het klimaatvraagstuk een mondiale aanpak vereist. Samenwerking in VN-organisaties is daarom van groot belang.

3.3 Beschouwing op stand van het beleid

Fossiele subsidies

Indieners vroegen om een plan voor het afbouwen van de zogenaamde 'fossiele subsidies' en om dit vast te leggen in de Klimaatwet. Een indiener stelt dat een vlakke belasting (vlaktax) voor energiebelasting het speelveld voor iedereen gelijk maakt, terwijl juist het degressieve stelsel van de energiebelasting zorgt er voor de grote bedrijven minder verduurzamen.

Reactie

De afgelopen tijd is er steeds meer maatschappelijke discussie over voordelen voor bedrijven die bij de productie gebruik maken van fossiele brand- en grondstoffen waardoor duurzame alternatieven onvoldoende tot stand kunnen komen. Nederland kent geen structurele directe prijssubsidies op brandstoffen. Wel zijn er diverse uitgavenregelingen (indirect) gelieerd aan fossiel energieverbruik, fiscale fossiele vrijstellingen, kortingen en aangepaste belastingtarieven. Het kabinet heeft recentelijk in de Miljoenennota een overzicht gegeven van al deze regelingen deze inventarisatie kwam uit op een bedrag van 39,7 – 46,4 miljard euro uit hoofde van de regelingen die leiden tot fossiele voordelen en zal dit overzicht jaarlijks actualiseren.

Het kabinet heeft de afgelopen jaren al diverse van deze regelingen afgebouwd. Zo is de teruggaafregeling in de energiebelasting op elektriciteit ten gunste van energie-intensieve bedrijven per 1 januari 2023 afgeschaft. Ook de zogenoemde indirecte kostencompensatie voor Europese Emissiehandelssysteem (ETS)-bedrijven is afgebouwd naar nul. Daarnaast heeft dit kabinet de energiebelasting minder degressief gemaakt en zijn een aantal uitzonderingen in de sfeer van de energiebelasting afgeschaft. Het gaat daarbij om het afschaffen van het verlaagd tarief in de energiebelasting op aardgas voor de sector glastuinbouw en de bestaande inputvrijstelling ten aanzien van de energiebelasting op aardgas voor toepassing in installaties voor zogenoemde warmtekrachtkoppeling (WKK's) te beperken. Naast de afbouw van bestaande regelingen is op nationaal niveau per 2021 een vliegbelasting en CO₂-heffing industrie ingevoerd.

Verdere afbouw van deze regelingen dient zorgvuldig te worden afgewogen, waarbij rekening wordt gehouden met (stapel)lasten, lastenverdeling, wegleffecten en nieuwe bedrijvigheid. Afbouw van de degressiviteit in de energiebelasting zorgt bijvoorbeeld voor een evenwichtiger lastenverdeling tussen burgers en bedrijven, maar tegelijkertijd geldt dat aanpassing van de degressiviteit leidt tot verhoging van lasten bij bedrijven die actief zijn op internationaal concurrerende markten – waardoor verhoging van fiscale regelingen gepaard gaan met weglekrisico's. Het afbouwen van deze regelingen is vanuit de CO₂-doelstellingen daarmee ook geen doel op zich – om deze reden ligt vastlegging hiervan in de Klimaatwet dan ook niet voor de hand.

Recentelijk is in het rapport Bouwstenen voor een beter belastingstelsel verschenen, waarin voor de verschillende regelingen uit de Miljoenennota mogelijke afbouwpaden zijn uitgewerkt³. Een volgend kabinet zal een besluit moeten nemen over of en zo ja hoe deze maatregelen worden afgebouwd. In het Klimaatplan zal hier ook op in worden gegaan.

3.4 Beschouwing van de ontwikkeling in de technologische mogelijkheden en gezamenlijke inzet op innovatie

Ontwikkeling van alternatieven voor vervuilende technieken

Een indiener stelt dat wanneer activiteiten uitstoot veroorzaken er gezocht moet worden naar manieren om die uitstoot te beperken en wanneer de activiteiten vanwege de uitstoot worden verboden er wel een alternatief moet zijn.

Reactie

Dit sluit aan bij het huidige klimaatbeleid. Er is veel aandacht voor de ontwikkeling van nieuwe technieken die een alternatief kunnen bieden voor de bestaande vervuilende technieken. Voorbeelden hiervan zijn de elektrische auto, de warmtepomp, zonnepanelen en windmolens, en de ontwikkeling van industriële processen zonder het gebruik van fossiele energie. Zodra het duidelijk is dat die alternatieven beschikbaar zijn richt het beleid zich op het vergroten van de inzet van die alternatieven. Op termijn kan dat betekenen dat de vervuilende techniek niet meer mag worden ingezet.

³ [Herziening Belastingstelsel | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#)

4 Uitgangspunten

4.1 Rechtvaardige transitie

Mensenrechten

Een indiener merkt op dat mensenrechten meegenomen moeten worden in het klimaatbeleid.

Reactie

In lijn met de zienswijze respecteert het kabinet uiteraard de mensenrechten bij het vormgeven en het uitvoeren van beleid. Het gaat om juridisch bindende verplichtingen, met name op grond van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). In het Urgenda-arrest heeft de Hoge Raad bijvoorbeeld geoordeeld dat de positieve verplichtingen uit artikel 2 en artikel 8 EVRM ook van toepassing zijn op klimaatverandering en dat de Staat op grond van deze bepalingen de verplichting heeft om passende maatregelen te treffen tegen (de gevolgen van) klimaatverandering. In het Klimaatplan en INEK zal het belang van mensenrechten in relatie tot de uitvoering van het klimaatbeleid expliciet worden genoemd.

Rechtvaardige verdeling met aandacht voor de positie van burgers

Enkele indieners merken op dat het klimaatbeleid momenteel onrechtvaardig is of rechtvaardiger zou kunnen. Bijvoorbeeld door de Nederlandse uitstoot en energieconsumptie steviger terug te dringen of ervoor te zorgen dat burgers niet onnodig zwaar belast worden, dat investeringen in isolatie van huurwoningen niet doorberekend worden in de huurprijs, en te zorgen dat gewone mensen in Nederland beter worden van de transitie. Zo stelt een indiener dat subsidies eerlijk verdeeld moeten worden over inkomensgroepen. Een andere indiener stelt dat integrale beprijzing van de CO₂-impact een belangrijke hoeksteen kan zijn van rechtvaardig klimaatbeleid.

Reactie

De aandacht die gevraagd wordt voor rechtvaardigheid van het klimaatbeleid is zeer terecht. De klimaattransitie is niet alleen een technische transitie, maar ook een sociaal vraagstuk. Daarmee is klimaatbeleid alleen effectief als uiteindelijk iedereen mee kan bewegen naar een klimaatneutrale samenleving en daar voldoende draagvlak voor is. Zo laten verschillende onderzoeken zien dat het draagvlak voor klimaatbeleid in de samenleving afhankelijk is van of mensen het beleid rechtvaardig vinden. Die onderzoeken, maar ook de reacties op deze consultatie, tonen aan dat wat men rechtvaardig vindt verschilt per persoon. Tegelijkertijd zien we dat de meeste mensen het rechtvaardig vinden als 'de vervuiler betaalt' en er in het beleid rekening wordt gehouden met draagkracht en de meest kwetsbaren in de samenleving.

Vanuit die gedachte betekent een rechtvaardige transitie in eerste instantie dat Nederland verantwoordelijkheid neemt voor de eigen uitstoot. Daarom heeft het kabinet een verhoogde ambitie voor klimaat gesteld, door het doel voor 2030 aan te scherpen tot

tenminste 55% CO₂-reductie. Om dit doel ook zeker te halen, richt het beleid zich op 60% in 2030. Hiervoor heeft het kabinet op 26 april 2023 een aanvullend klimaatpakket gepresenteerd, wat ook onderdeel zal zijn van het Klimaatplan 2024. Met dit pakket is gestreefd naar ambitieus en rechtvaardig klimaatbeleid om klimaatverandering tegen te gaan en zo de gevolgen daarvan te beperken. In Nederland en de rest van de wereld.

Tegelijkertijd vraagt de klimaattransitie veel van mensen, bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden in Nederland. Deze opgaven gaan gepaard met hoge kosten. Als de verdeling van deze klimaatkosten niet als rechtvaardig wordt ervaren, dan komt het draagvlak voor het klimaatbeleid onder druk. De Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid heeft daarom geadviseerd om het klimaatbeleid te behandelen als een verdelingsvraagstuk. Het kabinet omarmt de aanbevelingen en vindt een rechtvaardige transitie naar klimaatneutraliteit belangrijk. Daarom heeft het kabinet met de maatregelen uit voorjaar 2023 meer oog gehad voor verdelingseffecten van het beleid en daarmee meer nadruk gelegd dan voorheen op het ontzorgen van kwetsbaren en een grotere verantwoordelijkheid van de sterkere schouders. Met name in de gebouwde omgeving is dit belangrijk. Meer aandacht voor ontzorgen is bijvoorbeeld vertaald in het doel om in 2030 675.000 woningen vergaand te isoleren, en 450.000 bestaande corporatiewoningen aardgasvrij te maken. Hiervoor zijn afspraken gemaakt met verhuurders om alle woningen met de laagste labels (E, F en G) tot en met 2028 versneld te verduurzamen. Om huurders van deze verduurzaming te laten profiteren is afgesproken dat zij geen huurverhoging krijgen na isolatiemaatregelen die leiden tot een beter energielabel. Daarmee zijn vooral lagere inkomens geholpen omdat zij relatief vaker in een huurwoning wonen.

Daarnaast wordt er gekeken hoe subsidies beter beschikbaar gesteld kunnen worden voor mensen met een laag inkomen, aangezien blijkt dat relatief gezien minder subsidie of lening aanvragen worden gedaan door huishoudens in de lagere inkomensklassen. Dit doen we bijvoorbeeld via het Warmtefonds waarbij mensen met een inkomen tot 60.000 euro kunnen lenen voor verduurzaming van hun woning tegen een 0% rentetarief en door steun voor mensen die hun energierekening niet kunnen betalen via het Tijdelijk Noodfonds Energie. Tegelijkertijd blijkt het soms uitvoeringstechnisch niet mogelijk om subsidies zeer gericht in te zetten voor verschillende inkomensgroepen.

Beprijzing van CO₂-uitstoot geeft transparantie over de prijs die van een product of dienst en zorgt voor een prikkel die duurzaam gedrag stimuleert en vervuilend gedrag ontmoedigt. Hiermee wordt ook een sterkere bijdrage gevraagd aan grote bedrijven die veel uitstoten. Recente maatregelen uit het Europese fit-for-55 pakket en van het huidige demissionaire kabinet leiden tot een verbetering van de beprijzing van klimaatschade. De hoeksteen

van dit beprijzingsbeleid is het Europese Emissiehandelssysteem (ETS), waardoor de industrie moet betalen voor de CO₂ die zij uitstoot. Omdat dit emissiehandel-systeem op Europees niveau is afgesproken, wordt er zo ook een eerlijk speelveld gecreëerd waarbij bedrijven onder dezelfde voorwaarden moeten verduurzamen. In de toekomst zal het ETS breder worden toegepast en ook gelden voor uitstoot door brandstofgebruik in gebouwen en wegvervoer. Omdat beprijzing van klimaat schade effectief is richting een klimaatneutrale samenleving en over het algemeen door Nederlanders als rechtvaardig gezien wordt⁴, staat Nederland achter het ETS. Tegelijkertijd is het, zoals hierboven omschreven, belangrijk om te zorgen dat wel iedereen hierin mee kan komen.

Het INEK zal verder ingaan op maatregelen die afgelopen jaar zijn genomen om ervoor te zorgen dat iedereen mee kan komen in de transitie en kan profiteren van de voordelen daarvan, zoals een comfortabele, tochtvrije woning met een lagere energierekening. Het Klimaatplan zal juist meer vooruitblikken. Daarbij zal aandacht besteed worden aan hoe verschillende rechtvaardigheidsaspecten worden meegewogen bij de vorming van verschillende beleidsvraagstukken.

Klimaatrechtvaardigheid vanuit een internationaal perspectief

Enkele indieners merken op dat er in de contourenbrief niet (voldoende) wordt stilgestaan bij klimaatrechtvaardigheid vanuit een internationaal perspectief. Daarbij wijzen zij op het belang van een 'just transition', klimaatfinanciering, de Nederlandse voetafdruk in het buitenland, mensenrechten en een focus op de landen die het meest kwetsbaar zijn voor klimaatverandering.

Reactie

Het kabinet erkent dat het belangrijk is om stil te staan bij internationale klimaatrechtvaardigheid en dat de meest kwetsbare ontwikkelingslanden hulp nodig hebben bij het realiseren van hun klimaatplannen en de energietransitie. Daarom zet Nederland zich er onder andere voor in dat belangen van lage inkomenslanden worden meegenomen bij het maken van nieuw (EU)-beleid. Ook draagt Nederland met meer dan 1,8 miljard dollar bij aan de 100 miljard dollar die ontwikkelde landen hebben gemobiliseerd voor klimaatactie in ontwikkelingslanden. Met betrekking tot de Nederlandse voetafdruk in de wereld heeft het kabinet bijvoorbeeld het doel gesteld om tegen 2050 de ecologische voetafdruk van Nederland te halveren. Daarnaast is tijdens COP28 een internationale coalitie gelanceerd op initiatief van Nederland om subsidies voor fossiele brandstoffen uit te faseren, waarmee niet alleen de Nederlandse voetafdruk, maar ook die van partnerlanden kan worden verkleind. Met dit soort maatregelen zet het kabinet zich in voor internationale klimaatrechtvaardigheid. Dit onderwerp zal dan ook nadrukkelijk onderdeel zijn van het komende Klimaatplan.

⁴ Zie onder andere het WRR rapport 'Rechtvaardigheid in Klimaatbeleid'; [Rechtvaardigheid in Klimaatbeleid. Over de verdeling van Klimaatkosten | Rapport | WRR en de Publieksmonitor](#) van EZK: [Platform open overheidsinformatie](#)

Klimaatbeleid Caribisch Nederland

Een indiener wijst op het belang van een perspectief op klimaatbeleid voor Caribisch Nederland.

Reactie

De focus van het Klimaatplan ligt op de klimaatopgave in Europees Nederland. Dat komt omdat de Klimaatwet past binnen de context van de internationale en Europeesrechtelijke verplichtingen die gelden voor het Europese deel van het Koninkrijk. Dat laat onverlet dat Caribisch Nederland een volwaardig onderdeel is van Nederland. Bovendien zijn de consequenties van klimaatverandering op Bonaire, Saba, en Sint Eustatius aanwezig en urgent, zoals recente cijfers van het KNMI laten zien⁵. Er wordt daarom met de openbare lichamen gewerkt aan klimaatplannen gericht op adaptatie en mitigatie. Om de totstandkoming van deze plannen te ondersteunen heeft het kabinet acties geformuleerd, die een meerjarig karakter hebben⁶.

4.2 Mitigatie en adaptatie

Adaptatie

Meerdere indieners wijzen op het belang van klimaatadaptatie, naast klimaatmitigatie. Sommige indieners roepen op om vooral aan adaptatie te doen. Anderen wijzen op het belang van samenhangend adaptatie- en mitigatiebeleid.

Reactie

Klimaatmitigatie- en adaptatiebeleid zijn beide nodig. In het Klimaatplan staat de transitie naar een klimaatneutrale samenleving in 2050 centraal. Het Klimaatplan en het INEK zullen ingaan op de samenhang tussen adaptatie en mitigatie. Specifiek voor het aanpassen aan klimaatverandering heeft Nederland de Nationale Klimaatadaptatiestrategie (NAS) en een bijbehorend Nationaal Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie (2023). Het weer wordt immers heter, natter, droger, extremer en de zeespiegel stijgt. De NAS wordt momenteel herzien, mede naar aanleiding van het verschijnen van de KNMI'23-klimaatscenario's. Uit die scenario's bleek de noodzaak om adaptatie te versnellen. De nieuwe NAS zal ook ingaan op de samenhang tussen klimaatmitigatie en -adaptatie en wordt naar verwachting in 2026 vastgesteld.

Vooraf focussen op adaptatie en weinig op mitigatie zoals een indiener aangeeft, is onverstandig. Dat zou inspanningen om wereldwijde uitstoot te verminderen ondermijnen en de adaptatieopgave vergroten.

⁵ [KNMI - KNMI'23-klimaatscenario's](#)

⁶ [Kamerbrief met kabinetsreactie op adviesrapport 'Het is nooit te laat' | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

Drinkwater

Een indiener stelt dat er bij de keuze van maatregelen rekening mee moet worden gehouden dat er voldoende (schoon) water overblijft voor het realiseren van de benodigde hoeveelheid drinkwater.

Reactie

De KNMI-klimaatscenario's uit 2023 maken duidelijk dat de watervoorziening in Nederland onder druk staat. De verwachte toename in zeer warme, natte én droge periodes, zorgt in de rivieren voor een grotere kans op periodes met enerzijds extreem hoog water en anderzijds langdurig en extreem laagwater. Door de afname van het zoetwateraanbod die hierdoor optreedt en een hogere watervraag door de groei van de economie en de bevolkingstoename, zullen er vaker watertekorten optreden.

In het eind 2023 gepubliceerde Nationaal Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie⁷ is ingegaan op de activiteiten die op dit gebied de komende jaren worden ondernomen. Daarnaast is waterbeschikbaarheid, waaronder de beschikbaarheid van drinkwater, een belangrijk aandachtspunt bij de herziening van de Nationale Klimaatadaptatiestrategie die naar verwachting in 2026 zal worden vastgesteld, en zal het onderwerp ook worden meegenomen in het Klimaatplan.

Ruimtelijke kwaliteit en erfgoed

Een indiener stelt dat het wenselijk is als het klimaatplan aandacht besteedt aan de gevolgen van klimaatadaptatie voor de ruimtelijke kwaliteit en erfgoed.

Reactie

Klimaatverandering heeft inderdaad belangrijke gevolgen voor de ruimtelijke kwaliteit en het Nederlandse (cultureel) erfgoed. In het eind 2023 gepubliceerde Nationaal Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie is daarom ook ingegaan op de activiteiten die op dit gebied in de komende jaren worden ondernomen. De komende jaren wordt bovendien de Nationale Klimaatadaptatiestrategie herzien. Bij deze herziening zijn alle ministeries betrokken en wordt er nauw samengewerkt met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Ruimtelijke kwaliteit en erfgoed zullen worden herzien in de strategie en worden dus expliciet meegenomen. Ook in het Klimaatplan zal aandacht worden besteed aan ruimtelijke kwaliteit.

Ruimtelijke keuzes

Een indiener stelt dat klimaatadaptatie een plek in het Klimaatplan verdient en roept de overheid op te zorgen voor duidelijkheid over hoe klimaatadaptief kan worden gebouwd én waar wel en niet kan worden gebouwd.

Reactie

In de Nationale Klimaatadaptatiestrategie (NAS) en een bijbehorend Nationaal Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie zal de ruimtelijke inrichting een belangrijk aandachtspunt zijn, aangezien klimaatverandering heeft grote consequenties voor de manier waarop we ons land de komende eeuw gaan inrichten. Het beleid op dit vlak is sterk in ontwikkeling. In de contourennotitie Nota Ruimte⁸ is aangegeven dat we ervoor moeten zorgen dat Nederland ondanks de effecten van klimaatverandering op langere termijn veilig en leefbaar blijft, met een gezonde bodem en voldoende en schoon water.

De ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en Infrastructuur en Waterstaat (IenW) hebben gezamenlijk een concept-Ruimtelijk afwegingskader klimaatadaptieve gebouwde omgeving⁹ gepubliceerd die provincies en andere overheden helpt bij het maken van een klimaatadaptieve locatiekeuze bij nieuwbouw, op basis van het water- en bodemsysteem in het licht van de (toenemende) klimaatarisico's zoals wateroverlast, overstromingen, natuurbranden, bodemdaling en drinkwaterbeschikbaarheid. Dit kader is aangekondigd in de Kamerbrief Water en Bodem Sturend. Daarnaast hebben de ministeries van BZK, IenW en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de Nationale Aanpak Klimaatadaptatie voor de gebouwde omgeving ontwikkeld, en als uitwerking daarvan ook de landelijke Maatlat voor een groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving opgesteld. Daarmee wordt bij nieuwbouw rekening gehouden met de klimaateffecten: wateroverlast, droogte, hitte, gevolgbeperking overstromingen, bodemdaling en biodiversiteit. Deze en andere onderwerpen worden bij de herziening van de NAS én in het Klimaatplan verder verkend.

Luchtkwaliteit

Een indiener stelt in relatie tot de INEK dat adaptatie sterker mag worden aangezet, en dat vermindering van uitstoot van wérkelijk vervuilende gassen zoals stikstofdioxide en zwaveltrioxide zeer zinvol is in verband met luchtkwaliteit en gezondheid.

Reactie

De aanpak van luchtvervuilende stoffen die schadelijk zijn voor de gezondheid wordt geregeld in (o.a.) de Europese richtlijn Luchtkwaliteit. Daarover wordt op dit moment onderhandeld. Daar volgen wettelijke verplichtingen uit voor het verminderen van concentraties van verontreinigende stoffen in de buitenlucht. Luchtkwaliteitsbeleid en klimaatbeleid staan niet los van elkaar. Door minder fossiele brandstoffen te gebruiken dringen we niet alleen CO₂-emissies terug, maar ook luchtverontreinigende stoffen.

⁷ [Nationaal Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie, November 2023 \(overheid.nl\)](#)

⁸ [Contourennotitie Nota Ruimte, 2023 \(overheid.nl\)](#)

⁹ [Concept ruimtelijk afwegingskader klimaatadaptieve gebouwde omgeving | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

5 De transitie in Nederland naar 2050

5.1 CO₂-reductiedoelen 2030-2050

Duidelijkheid over het (sectorale) pad en/of tussendoelen richting klimaatneutraliteit

Enkele indieners vinden het belangrijk dat er duidelijkheid komt over het pad richting klimaatneutraliteit. Sommige indieners denken daarbij aan specifieke doelstellingen per sector. Een enkele indiener stelt voor om vóór 2030 al een klimaatneutrale samenleving te realiseren. Anderen willen vooral duidelijkheid over de beleidsmaatregelen die het kabinet voorziet en de verwachte bijdrage die deze maatregelen leveren aan de transitie.

Reactie

Het Klimaatplan biedt duidelijkheid voor maatschappelijke actoren doordat het beleid bevat dat nodig is om in 2030 55% emissiereductie en in 2050 klimaatneutraliteit voor Nederland te realiseren. Het beleid richt zich dus op klimaatneutraliteit in 2050. Dit vertaalt zich in een beleidsagenda voor de periode 2025-2035, waarbij per sector het transitiepad richting een klimaatneutraal Nederland inzichtelijk zal worden gemaakt. Daarnaast maakt het duidelijk hoever we komen met bestaand nationaal en Europees beleid, welke factoren het succes en tempo van maatregelen bepalen (randvoorwaarden) en welke aanvullend beleid nodig is. Dat aanvullende beleid kan zowel gaan om maatregelen die direct bijdragen aan (sectorale) emissiereductie, energiebesparing en/of het aandeel hernieuwbare energie, maar het ook om maatregelen die ervoor zorgen dat er voldaan is aan de randvoorwaarden die nodig zijn om de transitie te laten slagen.

5.2 De transitie in het energiesysteem – betrouwbaarheid energievoorziening

Energiebesparing

Een indiener stelt dat het Klimaatplan moet uitgaan van zoveel mogelijk reduceren van energieverbruik en moet afzien van technologieën die inefficiënt zijn.

Reactie

Verminderen van het energiegebruik is inderdaad één van de belangrijkste pijlers voor de energie- en klimaattransitie. Door minder energie te gebruiken hoeft minder energie te worden opgewekt, geïmporteerd, getransporteerd, neemt het energiesysteem minder ruimte in beslag en hebben we lagere energiekosten. Energiedragers die een groter beslag leggen op bronnen zullen naar verwachting een hogere prijs hebben dan energiedragers die kleiner beslag leggen. Verminderen van het energiegebruik is om die reden ook één van de hoofdkeuzes in het Nationaal plan energiesysteem en werkt het kabinet op dit moment aan het Nationaal Programma Energiebesparing. Het streven naar efficiënte inrichting van het energiesysteem laat onverlet dat niet alle maatschappelijke of industriële activiteiten

met eenzelfde hoge efficiëntie of uitsluitend op basis van elektriciteit kunnen plaatsvinden. Ook andere overwegingen, zoals bijvoorbeeld technische mogelijkheden en kosten voor benodigde aanpassingen, spelen een rol bij keuzes rond technologie en energiedragers. Het kabinet weegt daarom dergelijke aspecten ook mee bij het vormgeven van het transitiebeleid. Deze aspecten zullen dan ook terugkomen in het komende Klimaatplan.

Prioritering hernieuwbare energie en handhaving energiebesparingsplicht.

Een indiener vraagt zich af hoe de inzet van de hernieuwbare energie binnen het energiesysteem van Nederland geprioriteerd wordt. Daarnaast stelt een indiener dat er niet op (voldoende) op de energiebesparingsplicht wordt gehandhaafd.

Reactie

De energiebesparingsplicht verplicht bedrijven vanuit een bepaalde verbruiksgrens om de energiebesparende maatregelen met de terugverdientijd van 5 jaar of minder te nemen. De inzet van hernieuwbare energie wordt door het rijk geprioriteerd door de productie ervan met verschillende instrumenten te stimuleren. Bovendien wordt toepassing in bepaalde sectoren gestimuleerd via sectorspecifieke instrumenten. Instrumenten om productie van hernieuwbare energie te stimuleren ten opzichte van fossiele energie zijn onder andere het Europese emissiehandelssysteem ETS, de Stimuleringsregeling Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++), de Investeringsubsidie duurzame energie (ISDE), de salderingsregeling en het gericht afbouwen van bepaalde belastingvoordelen in het gebruik van fossiele energiedragers.

Verplichtingen ten aanzien van het gebruik van duurzame brandstoffen in de mobiliteit, bijmenging van groen gas in aardgas, bouwnormen, en specifieke voorwaarden in bovengenoemde regelingen ten behoeve van productie zorgen elk in bepaalde mate voor toepassing van hernieuwbare energie in specifieke sectoren of toepassingen.

In het Nationaal plan energiesysteem heeft het kabinet aangekondigd meer regie te gaan voeren op de verdeling van energiedragers, en daarmee schaarste van energiedragers in het energiesysteem met oog voor maatschappelijke belangen te verdelen. Het kabinet heeft aandacht voor de versterking van toezicht en handhaving op de energiebesparingsplicht. Hiervoor is in totaal 56 miljoen euro beschikbaar gesteld via een zogenoemde specifiek uitkering. Alle 29 omgevingsdiensten in Nederland hebben in 2023 hieruit middelen aangevraagd voor extra ondersteuning op toezicht en handhaving van de energiebesparingsplicht. Hiervoor zijn tot op heden al meer dan 60 fte voor aangenomen. Daarnaast worden de omgevingsdiensten ondersteund met trainingen en opleidingen die bedoeld zijn om hun kennis en expertise te vergroten.

Flexibiliteit

Een indiener benoemt dat de plannen rondom het verduurzamen van de energievoorziening en het vergroten van het aandeel flexibiliteit concreter zouden kunnen. Het blijft in het concept-Klimaatplan onduidelijk welke mate van flexibiliteit wenselijk is en door welke bronnen dit kan worden ingevuld.

Reactie

De opmerkingen over de noodzaak van meer concrete plannen en worden serieus genomen. In reactie hierop willen wij benadrukken dat de behoefte aan flexibiliteit inderdaad van belang is, zowel voor het efficiënt gebruik maken van het elektriciteitsnet als voor het handhaven van de balans binnen dit net. In het kader van het Landelijk Actieprogramma Netcongestie zetten we op dit moment alles op alles om de flexibiliteit ten behoeve van een optimaal gebruik van het net te vergroten. Dit gebeurt onder meer door het herzien van contractvormen en regelgeving, het faciliteren van gesprekken onder leiding van de aanjager Slim met Stroom, Gerard Schouw, en het stimuleren van de ontwikkeling van energiehub¹⁰.

Het belang van goede monitoring, om tijdig in te kunnen grijpen ter behoud van de leveringszekerheid, wordt onderkend. Dankzij jaarlijkse monitoring op zowel Europees als nationaal niveau beschikken we over actuele inzichten met betrekking tot mogelijke toekomstige tekorten. Op basis van deze monitoring kunnen passende en eventueel stevige maatregelen genomen worden, indien nodig¹¹. Het is bemoedigend dat de huidige monitoringsresultaten, waaronder die van Tennet, geen directe aanleiding geven tot zorg over de leveringszekerheid.

We erkennen verder dat de diverse opties voor flexibiliteit, zoals opslag, vraagsturing, conversie, regelbaar vermogen en interconnectie nodig zijn. In een recent onderzoek in opdracht van het ministerie van EZK zijn ook getallen toegewezen aan de flexopties op basis van verschillende scenario's¹². Tot op zekere hoogte zijn de flexopties echter uitwisselbaar. Gezien de onzekerheden rond de ontwikkeling van deze opties is het niet wenselijk om hierop sterk sturend op te treden. Het formuleren van kaders en randvoorwaarden voor de ontwikkeling van flexibiliteit blijft echter wel van belang. Het kabinet onderzoekt dan ook de noodzaak van extra beleidsinstrumenten en zal in het uitvoerings- en beleidsagenda van het Nationaal Programma Energie (NPE)¹³ verder ingaan op de gekozen aanpak. Dit betreft ook het bezien van hoe we beter de ontwikkeling kunnen van flexibiliteit kunnen monitoren buiten de jaarlijkse monitoring t.b.v. leveringszekerheid.

¹⁰ [Kamerbrief voortgang uitvoering Landelijke Actieagenda Netcongestie | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

¹¹ [Kamerbrief leveringszekerheid elektriciteit | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

¹² [Flexibiliteit in het elektriciteitssysteem, TNO, 2023 \(eerstekamer.nl\)](#)

¹³ [Nationaal Plan Energiesysteem | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

Gebouwde omgeving

Een aantal indieners stelt vragen bij de uitvoering van de energietransitie in de gebouwde omgeving. Zo benoemt een indiener het belang van het isoleren van slechte huurhuizen, en één indiener wijst (in relatie tot de INEK) op het energiegebruik t.b.v. het koelen van gebouwen in de zomer (met name bij ouderen van belang om hittestress tegen te gaan). Een andere indiener benoemt het belang van het creëren van de juiste randvoorwaarden voor warmtenetten en de verduurzaming van het Midden en Klein bedrijf, waarvan een deel valt onder de gebouwde omgeving.

Reactie

Het isoleren van huizen is inderdaad een zeer belangrijke stap op weg naar duurzame energie voor huizen. Dat geldt in het bijzonder voor huizen die nu nog slecht geïsoleerd zijn. Het kabinet heeft daarbij ook aandacht voor huurders en voor huishoudens met te weinig geld om zelf isolatie te betalen. In het Klimaatplan wil het kabinet beschrijven hoe we deze groepen mensen gaan helpen om gebruik te kunnen maken van duurzame energie in hun huis. Het hoofdstuk “koeling in de gebouwde omgeving” in de INEK wordt geüpdatet en bevat hier meer informatie over.

Het kabinet is het eens met de zienswijze dat de juiste randvoorwaarden om lokale warmtebronnen te kunnen gebruiken nu vaak nog ontbreken. Zo worden de kosten voor het elektriciteitsnet nu op een andere manier doorberekend aan gebruikers dan de kosten voor een warmtenet. Ook is warmteopslag vaak nog te duur voor ontwikkelaars en gebruikers, terwijl het belangrijke bijdrage kan leveren aan duurzame energie voor huizen. In het Klimaatplan zal het kabinet verder ingaan op het creëren van de juiste randvoorwaarden voor warmtenetten.

Het verduurzamen van mkb-gebouwen valt inderdaad onder de sector ‘gebouwde omgeving’. Het is een terecht punt dat hun bedrijfsprocessen ook verduurzaamd moeten worden. In het Klimaatplan zal het kabinet hier aandacht voor hebben.

Oorsprong duurzame koolstof

Een indiener benadrukt dat het belang van een verantwoorde oorsprong van biograndstoffen. De indiener benoemt dat biograndstoffen uit echt hernieuwbare bronnen moeten komen in plaats van bossen. Daarnaast geeft de indiener aan dat vloeibaar gemaakt aardgas (LNG) uit de Verenigde Staten die door fracking is gewonnen de natuur en omgeving te zeer beschadigd om een goed alternatief te zijn.

Reactie

Voor het kabinet geldt dat alleen duurzame biograndstoffen kunnen worden ingezet en dat duurzame biograndstoffen uiteindelijk zo hoogwaardig mogelijk moeten worden ingezet. Men spreekt over duurzame biograndstoffen wanneer deze duurzaam zijn geproduceerd. Met de borging van duurzaamheids-criteria voor biograndstoffen in regelgeving worden milieurisico's op niet-duurzame productie en verwerking van grondstoffen zo veel mogelijk beperkt – zoals uitputting van de bodem, verontrei-

niging van grondwater en oppervlaktewater, aantasting van biodiversiteit en luchtvervuiling. Er wordt daartoe gewerkt aan het vastleggen van de milieucriteria en de borging daarvan in regelgeving over duurzaamheid van biograndstoffen, specifiek in een besluit en regeling. Omdat duurzame biograndstoffen beperkt beschikbaar zijn, heeft het kabinet in het Nationaal Plan Energiesysteem aangekondigd om duurzame koolstofdragers (waaronder biograndstoffen) met name daar in te willen zetten waar geen of weinig goede alternatieven beschikbaar zijn.

Wat betreft de zorgen van de indiener over LNG uit de Verenigde Staten erkent het kabinet dat aan de technieken die gebruikt worden bij het winnen van gas uit schalies nadelen zijn verbonden. Hierbij geldt wel dat gas uit schalies maar een deel van de bron vormt van de geïmporteerde LNG uit de Verenigde Staten. Het kabinet vindt deze nadelen aanvaardbaar, omdat het een belangrijk alternatief vormt voor het vervangen van de weggeval- len gasvolumes uit Rusland. Daarbij speelt aardgas de komende jaren nog een belangrijke rol in onze energievoorziening en blijft het LNG-aanbod de komende jaren beperkt op de wereldmarkt. Het kabinet heeft in het Nationaal Plan Energiesysteem wel aangekondigd om het gebruik van fossiele bronnen te willen minimaliseren richting 2050 en zal daarom voor het gebruik van aardgas als energiebron ook afbouwpaden uitwerken.

Systeemperspectief

Een aantal indieners benoemt het belang van het systeemperspectief voor het Klimaatplan. Zo benoemt een indiener het belang van uitdagingen in samenhang aanpakken. Een andere indiener verwijst naar de belangrijke systeemkeuzes die in het Nationaal Plan Energiesysteem (NPE) en het Programma Energie Hoofdstructuur zijn gemaakt en dat die in het Klimaatplan wederom onder de aandacht kunnen worden gebracht. Tot slot benoemt een indiener dat in de opbouw van een duurzaam energiesysteem het van belang is om vraag en aanbod tegelijkertijd op te bouwen. Hiervoor is monitoring van de ontwikkeling van vraag en aanbod en de benodigde infrastructuur essentieel. De indiener bepleit het instellen van een kader voor bijsturing op basis van de monitoring om te verzekeren dat vraag en aanbod zich tegelijkertijd ontwikkelt.

Reactie

Het Nationaal plan energiesysteem (NPE) bevat een strategische visie op de ontwikkeling van een duurzaam energiesysteem passend bij een klimaatneutraal Nederland. De systeemkeuzes die in het NPE worden gemaakt zijn daarmee ook een bouwsteen voor het Klimaatplan. De keuzes die in het NPE zijn opgenomen komen dan ook terug in het Klimaatplan. Daarnaast geeft de Wetenschappelijke Klimaatraad (WKR) is haar eerste advies¹⁴ al aan dat om in 2040 het grootste deel van de broeikasgasemissies te reduceren en Nederland voor te bereiden op een klimaatneutrale en klimaatbestendige toekomst, een systeemaanpak nodig

is. Ook de adviezen van de WKR vormen een belangrijke bouwsteen voor het Klimaatplan.

Als onderdeel van de sturing op het energiesysteem vanuit de rijksoverheid, zal het kabinet met een monitor jaarlijks in beeld brengen hoe het energiesysteem zich ontwikkelt, inclusief vraag en aanbod. De monitor vormt daarmee een aanvulling op de monitor klimaatbeleid.

Groen Gas

Een indiener merkt op dat de vergisting van biogene reststromen nadelen kent zoals de uitstoot van broeikasgassen en stikstof, intern energieverbruik, en onbruikbare reststromen uit het vergistingsproces. De indiener oppert dat compostering een wenselijkere toepassing is van biogene reststromen.

Reactie

Het kabinet herkent zich niet in de geschetste nadelen van vergisting. Vergisting is een manier om laagwaardige heterogene reststromen om te zetten in een hoogwaardig product met brede toepassing als grondstof en energiedrager. Vergisting draagt op drie manieren bij aan het verlagen van de uitstoot van broeikasgassen: 1) door de vervanging van aardgas door groen gas, 2) door het voorkomen van methaanemissies in de landbouw en 3) in potentie door het vervangen van kunstmest, een broeikasgasintensief product, door kunstmestvervangers op basis van de reststromen uit het vergistingsproces. Vanuit de Hernieuwbare Energierichtlijn gelden verder strenge regels voor wanneer het geproduceerde groene gas als duurzaam telt, waaronder eisen aan de totale broeikasgasreductie. Uitstoot van broeikasgassen tijdens het productieproces en intern energieverbruik tellen hierin mee. Verder is in (mest-)wet- en regelgeving vastgelegd op welke wijze vergisting mag plaatsvinden om te waarborgen dat het digestaat (de reststroom uit het vergistingsproces) nog steeds als meststof gebruikt kan en mag worden.

Waterstof

Een aantal indieners stelt vragen over de opbouw van de waterstofketen. Een indiener stelt voor om als alternatief voor waterstof en ammoniak ook aan (andere) vloeibare waterstofdragers en ijzerpoeder te denken, en om de voor- en nadelen van deze alternatieven te omschrijven. Als voordelen van ijzerpoeder benoemt de indiener dat het efficiënter is, minder NOx uitstoot, veiliger is en langduriger energie kan opslaan. Een andere indiener beschrijft het potentieel van innovatieve technieken waarmee waterstof kan worden geproduceerd.

Reactie

Om een goede afweging te kunnen maken over de voor- en nadelen van verschillende waterstofdragers wordt momenteel gewerkt aan een aantal onderzoeken die als onderbouwing zullen dienen bij het opstellen van een visie op waterstofdragers. Bij deze visie worden de voor- en nadelen van de verschillende waterstofdragers aam de hand van een brede set aan publieke belangen uit het Nationaal Plan Energiesysteem afgewogen. In deze visie zal

¹⁴ [Adviesrapport 'Met iedereen de transitie in' | Rapport | Wetenschappelijke Klimaatraad \(wkr.nl\)](#)

ook aandacht worden besteed aan andere vloeibare waterstofdragers. IJzerpoeder is één van de energieopslag oplossingen die een rol zou kunnen spelen bij het invullen van een deel van de flexibiliteitsbehoefte in het toekomstige energiesysteem, zoals ook is aangegeven in de routekaart energieopslag. Binnen de bestaande beleidsinstrumenten voor innovatie is ook ruimte voor innovatie op het gebied van waterstofproductie. Zo is er ruimte binnen de regeling Demonstratie Energie Innovatie (DEI+) ruimte voor de ondersteuning van hernieuwbare energietechnieken, waaronder ook waterstoftechnieken vallen.

Energiesysteem en kernenergie

Een aantal indieners stellen dat de klimaatopgave waar we voor staan vraagt om een systeemverandering. Voor het energiesysteem betekent dit een herinrichting met modulaire duurzame en schone energiesystemen die met elkaar in verbinding staan. De Energy System Integration Strategy van de EU laat de transitie zien van het huidige lineaire systeem naar het toekomstige decentrale en bi-directionele energiesysteem. De indieners vragen om deze contouren in het Klimaatplan te versterken en de door de EU vastgestelde strategie te onderschrijven. Verder stelt een indiener dat er ruimte nodig is voor de doorontwikkeling en implementatie van modulair schaalbare innovaties. Bijvoorbeeld door bij zonnepanelen ook eisen te stellen aan het minimale vermogen of circulariteit van het paneel. Ook stellen de indieners dat Small Modular Reactors (kleine kerncentrales, SMR) geen kosteneffectieve manier zijn om schone energie te bereiken, en dat er ook naar andere kernenergietechnieken gekeken moet worden.

Reactie

Het kabinet onderschrijft het belang van een slim en schoon energiesysteem. Daar wordt druk aan gewerkt, onder andere met het Nationaal Plan Energiesysteem (NPE). In het NPE worden belangrijke keuzes en richtingen geschetst over het toekomstig energiesysteem. De inzichten uit het NPE zullen ook in het Klimaatplan meegenomen worden, evenals inzichten uit Europa.

Het kabinet ziet ook dat innovatie op energijeterrein nodig is voor het toekomstig energiesysteem. Daarom is er veel aandacht voor innovaties, in diverse innovatieprogramma's en subsidieregelingen, maar ook in het Klimaatfonds. Het Klimaatfonds bevat een apart 'perceel' dat gericht is op de vroege fase opschaling van hernieuwbare technieken. Vanuit dit perceel worden subsidieregelingen bekostigd die zich richten op duurzame innovaties die op termijn marktrijp en schaalbaar moeten zijn. Verder vindt het kabinet dat zonnepanelen met lagere milieu-impact de nationale standaard moeten worden. Hiervoor wordt bekeken welk beleid nodig is.

Verder, zet het kabinet, onder andere vanuit het Klimaatfonds, in op kernenergie. Het kabinet zet in op het langer in bedrijf houden van de bestaande kerncentrale en op de realisatie van twee nieuwe kerncentrales. Momenteel loopt er een aantal studies waarin de rol van de twee nieuwe centrales en de voorwaarden waaronder deze kunnen worden gerealiseerd nader worden onderzocht. Het gaat dan bijvoorbeeld om studies naar de

technische haalbaarheid van de bouw van twee nieuwe centrales en de financiering daarvan. Hierbij wordt ook onderzoek gedaan naar de rol die kleine kerncentrales, SMR's, kunnen hebben in Nederland. Tevens wordt er geïnvesteerd in de kennisinfrastructuur omtrent kernenergie in Nederland. Er wordt ook breder gekeken naar kernenergie dan alleen naar SMR's.

Energiesysteem en kernenergie

Een indiener merkt op dat er wordt gesproken over het ombouwen van gascentrales en kolencentrales om te draaien op hernieuwbare energiedragers. Gascentrales zouden mogelijk op waterstof kunnen draaien, en voor kolencentrales kan gekeken worden naar bijvoorbeeld ijzerpoeder.

Reactie

Het Europese Emissiehandelssysteem-(ETS) zorgt ervoor dat CO₂-uitstoot door (onder andere) verbranding van aardgas en kolen steeds duurder wordt, dit maakt CO₂-vrije alternatieven steeds aantrekkelijker. In 2040 worden er geen CO₂-rechten meer uitgegeven, waardoor centrales geen CO₂ meer mogen uitstoten. Mogelijk wordt het door de hoge ETS-prijzen al eerder onrendabel om nog op fossiele bronnen te opereren. Naast het ETS heeft Nederland het streven voor een CO₂-vrije elektriciteitssector in 2035 uitgesproken. Dit streven wordt nu breder gedeeld in Penta-verband.

Het kabinet heeft circa €1 miljard gereserveerd in het Klimaatfonds ten behoeve van een subsidieregeling gericht op de verduurzaming van gasgestookte elektriciteitscentrales. De subsidieregeling is gericht op het inzetten van CO₂-vrije energiedragers (zoals waterstof) in de centrales. Hierover is recent een kamerbrief gepubliceerd¹⁵.

Voor kolencentrales geldt vanaf 2030 het verbod om kolen te verbranden voor elektriciteitsproductie. Er zijn verschillende CO₂-vrije alternatieven mogelijk voor kolencentrales.

Versnellen van procedures

Enkele indieners merken op dat er een Transitiewet en – maatregelen nodig is om de realisatie van de energie- en grondstoffen infra te kunnen versnellen. Een enkele indiener stelt dat er winst is te halen in een intensieve samenwerking van stakeholders in de plan- en vergunningenfase, waardoor de benodigde tijd om plannen en vergunningen te maken en te beoordelen, sterk gereduceerd kunnen worden.

Reactie

Vanuit het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat is een verkenning uitgevoerd over versnellingsmaatregelen. De uitkomst van deze verkenning is vorig jaar naar de Kamer verzonden¹⁶.

¹⁵ [Kamerbrief over voortgang Subsidieregeling CO₂-vrij regelbaar vermogen | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

¹⁶ [Kamerbrief over versnellingsaanpak energietransitie | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

Kansrijke versnellingsmogelijkheden zijn opgepakt en worden nu uitgewerkt. Er is niet gekozen om deze maatregelen in een Transitiewet op te nemen, maar om per optie te inventariseren bij welk wetgevingstraject deze optie het beste aansluit. Door aan te sluiten bij lopende wetgevingstrajecten kan snelheid worden gemaakt. Een update van de voortgang van deze opties staat in de Kamerbrief Netcongestie¹⁷.

Daarbij wordt er niet alleen gekeken naar wettelijke aanpassingen die kunnen leiden tot versnelling, maar ook naar het versnellen van vergunningstrajecten binnen de huidige wettelijke mogelijkheden. Door bijvoorbeeld veel aandacht te besteden aan participatie aan de voorkant kunnen betere besluiten genomen worden en beroepen mogelijk voorkomen. Vanuit het Landelijke Actieprogramma Netcongestie wordt er gewerkt aan versnelling van vergunningverlening door het inrichten van provinciale inpassingsteams. In deze inpassingsteams, die in 2023 in alle provincies zijn opgericht, werken decentrale overheden en netbeheerders in (bouw)teamverband samen aan projecten en kijken waar versnelling mogelijk is. Bijvoorbeeld door stappen parallel in plaats van achter elkaar te zetten, of vroegtijdig afspraken te maken over wie bevoegd gezag is voor vergunningverlening en de ruimtelijke inpassing. Door in deze expertteams slimmer te werken, worden de processen en procedures rondom vergunningverlening binnen de bestaande wet- en regelgeving versneld.

Decentrale energiesystemen

Een aantal indieners stelt dat zij graag meer nadruk zouden willen zien voor decentrale energiesystemen. De indieners benoemen daarbij de mogelijkheden van het lokaal gebruiken van plaatselijke opwek, zoals bijvoorbeeld door middel van energiehubbs en collectieve zelfconsumptie.

Reactie

De energietransitie zorgt inderdaad voor een ontwikkeling van een centraal naar een meer gedecentraliseerd systeem. Decentrale energiesystemen bieden kansen voor participatie van inwoners en bedrijven. Zij kunnen profiteren van baten zoals een lagere energierekening en meer participatie en zeggenschap. In het Nationaal Plan Energiesysteem (NPE) is een hoofdstuk opgenomen over het ontwikkelen van decentrale energiesystemen. Dit hoofdstuk beschrijft de inzet op integraal programmeren en het maken van interbestuurlijke afspraken over decentrale energiesystemen. Het Stimuleringsprogramma Energiehubbs stimuleert decentrale energiesystemen, bijvoorbeeld op bedrijventerreinen. Tot slot beschrijft zowel het NPE als de Kabinetsvisie burgerbetrokkenheid¹⁸ hoe maatschappelijk initiatief in de energietransitie voor bijvoorbeeld collectieve zelfconsumptie meer kan worden bevorderd. Het Klimaatplan 2024 bouwt voort op het NPE.

¹⁷ [Kamerstuk 29023, nr. 451 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen \(officielebekendmakingen.nl\)](#)

¹⁸ [Kamerbrief over kabinetsvisie burgerbetrokkenheid bij de energietransitie | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

5.3 Samenhang tussen transities (planetaire grenzen)

Digitalisering

Enkele indieners merken op dat de rol van digitalisering ontbreekt en dat digitale infrastructuur een belangrijke bijdrage levert aan verduurzaming.

Reactie

In de Kamerbrief over contouren Klimaatplan 2024 is aangegeven dat digitalisering een van de ontwikkelingen is waarvan de samenhang met de transitie naar een klimaatneutrale samenleving verkend zal worden. Er wordt daarnaast ook gewerkt aan een Integraal plan voor duurzame digitalisering. In 2023 zijn hiervoor twee onderzoeken verricht over de bijdrage van de digitale sector aan nationale broeikasgasemissies en een onderzoek naar hoe in Nederland digitalisering benut kan worden voor de verduurzaming. Zoals de Minister voor Economische Zaken aangaf zal onder andere de Nationale Coalitie Duurzame Digitalisering bij het integraal plan betrokken worden¹⁹. Het INEK zal ook verwijzen naar deze onderzoeken en het Klimaatplan zal op het proces van het Integraal plan voortbouwen.

Een onderwerp dat voor de hand ligt is hoe om te gaan met de voetafdruk van digitale infrastructuur in Nederland. In het onderzoek zijn de emissies en energieverbruik van digitale infrastructuur (apparaten, netwerken, datacenters) in kaart gebracht. Bij de vraag of sturing op de totale energievraag en uitstoot wenselijk is moet goed de bijdrage van digitale infrastructuur aan een duurzamere economie worden meegewogen. Volgens het onderzoek leidt beperking van de groei van datacenters in Nederland niet tot emissiereductie op mondiaal niveau. Tegelijkertijd moet ook Nederland energie besparen en dat terwijl het energiegebruik van de digitale sector oploopt. Dit vraagt om goede afweging. Het monitoren van het energieverbruik en het vergroten van energie-efficiëntie is in ieder geval een belangrijk aandachtsgebied. Qua toepassingsgebieden waar digitalisering tot verduurzaming leidt wijst het onderzoek op het volgende:

- Mobiliteit: Mobility as a Service, verkeersmanagement en thuiswerken.
- Elektriciteit: optimalisering van de energieopwekking, data-gedreven afstemming energieverbruik, flexibel netbeheer.
- Industrie: optimalisatie van materiaalgebruik met data-deling, optimalisatie van productieprocessen.

Deze onderwerpen worden al verkend voor het Integraal plan voor duurzame digitalisering. De uitkomsten zullen landen in het Klimaatplan.

Gezondheid(szorg)

Enkele indieners roepen op om de gezondheidseffecten van klimaatverandering mee te wegen in het klimaatbeleid. Een indiener geeft een overzicht van interacties tussen de planetaire

¹⁹ [Kamerbrief over onderzoeken duurzaamheid en digitalisering | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

grenzen en gezondheid. Er wordt gewezen op de gezondheidsvoordelen van broeikasgasreductie en het feit dat gezondheidseffecten van klimaatverandering onevenredig bij sociaal-economisch kwetsbaren terechtkomen. Daarnaast wijzen enkele indieners op de duurzaamheidsimpact van de zorg. Ook wijst een indiener erop dat klimaat slechts één van de planetaire grenzen is waarbinnen wij moeten blijven voor een gezonde toekomst en dat er dus ook aandacht nodig is voor de overige grenzen.

Reactie

Het kabinet ziet het belang in van snelle uitstootreductie om de gevolgen van klimaatverandering te beperken, waaronder de negatieve impact op de (volks)gezondheid in Nederland. Het verminderen van gezondheidsschade is een belangrijke motivatie voor het mitigatiebeleid. Het past bij de inzet van het kabinet op een gezonde leefomgeving. De maatschappelijke en economische waarde van gezondheid is immers groot: het leidt tot hogere arbeidsparticipatie, productiviteit en betere onderwijsprestaties. Het kabinet is bekend met de duurzaamheidsimpact van de (publieke) zorg en welzijn in Nederland en de bijdrage die de sector levert op vrijwel alle terreinen van het klimaatbeleid (energie, gebouwde omgeving, mobiliteit, circulariteit). Het kabinet werkt samen met de sector aan het verder verlagen van die impact, onder andere via de Green Deal Samen werken aan Duurzame zorg (GDDZ 3.0). Bij de totstandkoming van het Klimaatplan bewaakt het kabinet dat het plan bijdraagt aan de (volks)gezondheid en de verduurzaming en klimaatadaptatie van de (publieke) zorg en welzijn.

Broeikasgasuitstoot is zoals de indieners aangeven inderdaad niet de enige uitdaging voor gezondheid. De Kamerbrief over contouren Klimaatplan 2024 wijst op de verschillende planetaire grenzen die wereldwijd en specifiek in Nederland overschreden worden en de noodzaak om weer binnen de grenzen te komen. De verschillende planetaire grenzen en duurzaamheidstransities staan dus op het netvlies.

Natuur en biodiversiteit

Meerdere indieners wijzen op het belang van natuur en biodiversiteit voor de klimaatopgave en voor gezondheid. Daarbij komen onder andere natuurherstel en het belang van Nature-Based Solutions (NBS) en natuurinclusiviteit (in de bouw) voor koolstofvastlegging aan bod. Een indiener mist de link met de Agenda Natuurinclusief. Een andere indiener wijst op het belang van biodiversiteit voor de voedseltransitie. Weer een andere indiener wijst op het belang van CO₂ voor plantengroei.

Reactie

Meerdere indieners wijzen op het belang van natuur en biodiversiteit voor de gezondheid. Natuurgebieden en gezonde ecosystemen hebben inderdaad positieve effecten op de gezondheid. Biodiversiteitsherstel is cruciaal voor de veerkracht van terrestrische en marine ecosystemen die bijdragen aan het opnemen en vasthouden van onze broeikasgasemissies. Robuuste ecosystemen zijn op hun beurt weer cruciaal voor het verminderen van de

impact van klimaatverandering (denk aan het bufferen van extreme neerslag en verkoeling door groen in steden) en dragen zo bij aan adaptatie.

De integriteit van de biosfeer is nu echter een van de belangrijke planetaire grenzen die wereldwijd overschreden wordt en waar Nederland aan bijdraagt. Ook in Nederland staan de natuurkwaliteit en biodiversiteit onder grote druk.

Het terugdringen van klimaatverandering helpt in het voorkomen van biodiversiteitsverlies: ongeveer 60% van het mondiale biodiversiteitsverlies dat aan de Nederlandse consumptie kan worden toegekend hangt samen met broeikasgasemissies²⁰.

In de Kamerbrief over contouren Klimaatplan 2024 is aangegeven dat biodiversiteitsherstel – het ombuigen van de teruggang in biodiversiteit en de veerkracht van ecosystemen naar herstel – een van de ontwikkelingen is waarvan de samenhang met de transitie naar een klimaatneutrale samenleving verkend zal worden. In het INEK zal ook het belang hiervan worden benoemd. Ook worden opties voor koolstofverwijdering in den brede verkend. Daarbij staat het concept van NBS op het netvlies.

Er zijn echter een aantal uitdagingen bij de inzet van NBS voor koolstofverwijdering. Zo is er nog geen (Europese) beleidsarchitectuur om dit in goede banen te leiden. Koolstofvastlegging in natuur en ander landgebruik is nog niet goed op een eenduidige manier te registreren en beprijzen. Er schuilt mogelijk een gevaar in het gebruik van natuur voor klimaatmitigatie bij gebrek aan goede kaders. Koolstofvastlegging door gerichte interventies in natuurgebieden, zoals het zaaien van specifieke plantensoorten, kan in theorie ook de biodiversiteit en de robuustheid van ecosystemen ondermijnen. En dat terwijl er richting 2050 andere mitigatiemaatregelen zijn die meer reductie opleveren zonder daarbij (kwetsbare) natuur te gebruiken. Er moet een goede balans zijn tussen de waarde van koolstofverwijdering en biodiversiteitsherstel. De kansen die natuur en NBS bieden voor het klimaatbeleid worden voor het Klimaatplan verder verkend. Ondertussen blijft het belang van natuurherstel om andere redenen dan mitigatie onverminderd groot. De verkenning zal onder andere voortbouwen op de Agenda Natuurinclusief.

Ten slotte; zoals een indiener opwierp hebben verhoogde CO₂-concentraties in de atmosfeer inderdaad effect op plantengroei waardoor sommige soorten sneller groeien. Deze feedbackloop is bekend bij de wetenschap. In de balans met de vele andere processen in het aardsysteem compenseert het echter niet voor menselijke emissies en andere feedbackloops. Mitigatie en adaptatie blijven van groot belang.

²⁰ "Halveren van de Nederlandse voetafdruk: Reflectie op een nieuwe ambitie voor het Nederlandse nationale en internationale natuurbeleid" PBL, 2023

Voedseltransitie

Een indiener merkt op dat verduurzaming zonder integraal plan niet lukt en dat dit blijkt uit het stikstof dossier.

Reactie

In de Kamerbrief over de contouren van het Klimaatplan 2024 is aangegeven dat de voedseltransitie een van de drie transities is die nodig is voor een klimaatneutrale samenleving. Het gaat dan om verduurzaming van zowel de voedselproductie als -consumptie. Er zijn daarbij naast klimaatmitigatie meerdere opgaven die om een integrale aanpak vragen zoals adaptatie, stikstof en waterkwaliteit.

Verduurzaming van de voedselproductie in Nederland vergt nog inspanningen. Uit de Klimaat en Energieverkenning 2023 van het Planbureau voor de Leefomgeving²¹ blijkt dat het emissiedoel voor 2030 voor de landbouw en landgebruik-sector niet binnen bereik ligt (met uitzondering van de glastuinbouw). Het kabinet pakt de klimaatopgave in de landbouw onder andere op als onderdeel van de stikstofaanpak in het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). De opgave in de landbouw is, zeker met het oog op de langere termijn, van dien aard dat ingrijpende maatregelen nodig zijn. Voor het Klimaatplan worden per sector (dus ook voor landbouw en landgebruik) emissiereductiepaden verkend waarmee op termijn klimaatneutraliteit binnen bereik komt. Daarbij is het belangrijk dat de verschillende opgaven in samenhang en met perspectief voor de sector worden opgepakt.

Agrarische gronden

Een indiener roept op om te komen tot een ander voedselsysteem en vrijgekomen agrarische gronden voor andere functies te gebruiken.

Reactie

De voedseltransitie is onderdeel van het Klimaatplan 2024. De omgang met agrarische gronden, al dan niet vrijgekomen, maakt onderdeel uit van het Nationaal Programma Landelijk Gebied.

5.4 Ruimte voor koolstofverwijdering

Ontwikkeling beleid en routekaart

Enkele indieners geven aan dat er snel een verdere en coherente ontwikkeling van het beleid op koolstofverwijdering nodig is, waarbij sommige dit specifiek verbinden aan een Routekaart Koolstofverwijdering. Indieners geven hierbij aan dat er een apart en duidelijk opbouwpad nodig is, dat innovatie en opschaling moet worden aangemoedigd, dat al op korte termijn helderheid, zekerheid en voldoende schaal nodig zijn, dat er een duidelijk markt moet worden gecreëerd, en dat belangrijke barrières zoals vergunningverlening en infrastructuur en moeten worden

opgelost. Enkele indieners verbinden dit ook met het uitfasen van fossiele grondstoffen, het toepassen van Carbon Capture Utilisation and Storage (CCUS), onduidelijkheid over welke technieken nu gewenst zijn, de koppeling met ander klimaatbeleid, en de ontwikkeling van het Nederlandse verdienvermogen.

Reactie

Het kabinet deelt dat het beleid rondom koolstofverwijdering nieuwe stappen moet zetten om duidelijkheid te scheppen. Daarbij zien we ook dat dit beleid aan veel eisen zal moeten voldoen, waarbij de oplossingen voor deze eisen op elkaar moeten aansluiten en zekerheid moeten geven. Alleen dan kunnen burgers en bedrijven op steeds grotere schaal bijdragen aan koolstofverwijdering door toepassing, innovatie en opschaling van zowel natuurlijke als industriële koolstofverwijdering.

Het kabinet wil de problemen die de indieners aangeven aanpakken via de Routekaart Koolstofverwijdering. Deze Routekaart moet de relevante vraagstukken en feiten op een rij zetten, hier beleidsuitgangspunten uit afleiden, en deze omzetten in concrete instrumenten en andere maatregelen. De vereisten die door verschillende indieners zijn aangekaart maken deel uit van dit proces, maar er is ook aandacht voor bijvoorbeeld de coherentie met het Europese en internationale beleid, de verwachte “restemissies” die moeten worden gecompenseerd met koolstofverwijdering, en hoe koolstofverwijdering samen kan gaan met de grondstoffentransitie. Zo wil het kabinet zorgen voor koolstofverwijdering die past bij de rest van ons klimaatbeleid, ons verdienvermogen versterkt, en voorkomt dat koolstofverwijdering ten koste gaat van emissiereductie. De ontwikkeling van de Routekaart Koolstofverwijdering zal parallel lopen met de uitwerking van het Klimaatplan.

Aparte doelstellingen

Enkele indieners geven aan aparte doelstellingen voor koolstofverwijdering in combinatie met een uitsplitsing naar industriële en biologische technieken nodig zijn. Daarbij geven indieners aan dat deze ook op een grotere schaal moeten worden uitgewerkt dan de plannen uit de voorjaarsbesluitvorming van 2023.

Reactie

Het kabinet kijkt momenteel of aparte doelstellingen voor koolstofverwijdering – al dan niet per verschillende vorm van koolstofverwijdering – een bijdrage kunnen leveren aan het Nederlandse klimaatbeleid en verdienvermogen. Daarbij nemen we ook mee welke schaal aansluit bij de ontwikkeling en opschaling van verschillende verwijderingsmethoden. Zoals in andere reacties vermeld wordt, wordt dit verder uitgewerkt in de Routekaart Koolstofverwijdering. De ontwikkeling van de Routekaart Koolstofverwijdering zal parallel lopen met de uitwerking van het Klimaatplan.

Relatie met emissiereductie

Enkele indieners geven aan dat koolstofverwijdering niet ten koste mag gaan van emissiereductie, en dat een strenge scheiding nodig

²¹ [Klimaat- en Energieverkenning 2023 | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

is voor gevallen waarin burgers, bedrijven of de overheid emissies mogen compenseren door het tot stand brengen van koolstofverwijdering. Eén indiener geeft aan dat CO₂ ook van belang is als grondstof voor de glastuinbouw en hierbij een link is met het ten koste gaan van emissiereductie.

Reactie

We zien het voorkomen dat koolstofverwijdering ten koste gaat van emissiereductie als een van de belangrijk uitgangspunt voor het ontwikkelen van beleid op koolstofverwijdering. Zoals de indieners aangeven levert koolstofverwijdering anders namelijk geen klimaatwinst op. Dit geldt bijvoorbeeld expliciet voor gevallen waarin burgers, bedrijven of overheidsorganisaties beweren klimaatneutraal te zijn doordat zij elders bijdragen aan het tot stand komen van koolstofverwijdering, maar daardoor hun emissies niet meer zo veel mogelijk te reduceren. Impliciet geldt het ook voor hoe wij ervoor kiezen onze klimaatdoelen te halen en bijvoorbeeld doelen over de klimaatsector verdelen. Het is hierbij altijd van belang om te kijken naar het effect van overheidsbeleid op de waarde die wordt gegeven aan koolstofverwijdering en de prijs die staat op uitstoot, wat zoals een indiener aangaf nu al het geval kan zijn bij de glastuinbouw.

Het kabinet wil op de relatie tussen koolstofverwijdering en emissiereductie verder ingaan in het aankomende Klimaatplan.

Concurrentie als grondstof

Een indiener geeft aan dat in sommige gevallen koolstofverwijdering op termijn een bijdrage kan leveren aan het realiseren van duurzame koolstofbrandstoffen, zoals methanol. Soms kan dit proces al ontwikkeld worden door nu al hergebruik van fossiele CO₂ toe te staan. Daarbij ziet de indiener ook een rol voor de haven van Rotterdam. Ten slotte merkt de indiener op dat CCS (Carbon Capture and Storage) en CCUS (Carbon Capture, Utilisation and Storage) door elkaar worden gebruikt.

Reactie

Indien de termen CCS en CCUS per ongeluk door elkaar worden gehaald in het INEK en Contourenbrief wordt dit gecorrigeerd. In afgelegene zin gebruikt de Nederlandse overheid op het dossier koolstofverwijdering de term CCS voor de permanente (ondergrondse) opslag van biogene of fossiele CO₂, en CCUS voor het gebruik in materialen.

Biomassa en BECCS

Een indiener geeft aan problemen te zien met biomassaverbranding (met name houtige biomassa voor energieopwekking) en BECCS (negatieve emissies door middel van biomassaverbranding met CO₂-afvang en opslag) vanwege problemen rondom luchtkwaliteit, de kaalkap van bossen en het negatieve effect op de biodiversiteit.

Reactie

Voor het bereiken van een klimaatneutrale en circulaire samenleving in 2050 ziet het kabinet een belangrijke rol weggelegd voor

de inzet van duurzame biograndstoffen. Het kabinet kijkt daarbij kritisch naar de inzet van biograndstoffen voor energietoepassingen. Daarom zet zij met het Duurzaamheidskader biograndstoffen in op de afbouw van laagwaardige toepassingen (waaronder energietoepassingen) en op de opbouw van hoogwaardige toepassingen van biograndstoffen in de chemie en bouw. Alleen duurzame biograndstoffen kunnen bijdragen aan een klimaatneutrale en circulaire samenleving. Dit wordt onderschreven door rapporten van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en de Sociaal-Economische Raad (SER). In Europa zorgt de herziene richtlijn hernieuwbare energie (REDIII) ervoor dat er strenge duurzaamheidseisen worden gesteld aan biograndstoffen die gebruikt worden in Europa, ook als deze hun oorsprong buiten Europa hebben. Deze eisen gaan o.a. over het duurzaam beheren van bossen, met oog voor natuurbescherming, biodiversiteit en de lange termijn productiecapaciteit van bossen. Daarnaast stelt de REDIII strenge eisen aan de monitoring van LULUCF-sectoren, waaronder dat koolstofvoorraden behouden en verbeterd worden, en oogst niet groter is dan aanwas.

Volgens het IPCC, het PBL en het Internationaal Energieagentschap (IEA) zijn we afhankelijk van koolstofverwijdering voor het behalen van onze klimaatdoelstellingen, omdat sommige sectoren moeilijk te vermijden emissies zullen houden die gecompenseerd dienen te worden. De uitwerking van nationaal beleid rondom negatieve emissies (waarvoor BECCS een mogelijke techniek is), gebeurt met inachtneming van het duurzaamheidskader biograndstoffen, de Richtlijn Hernieuwbare Energie, de beschikbaarheid van biograndstoffen en de behoefte aan vervanging van fossiele koolstof door niet-fossiele koolstof. Ook wordt gewerkt aan de Routekaart Koolstofverwijdering.

6 Beleidsagenda klimaatmaatregelen per sector

Kosten van reductie per sector

Een indiener roept op om te kijken naar de kostenverdeling en regressiviteit in de huidige belasting op energieverbruik en uitstoot en daarbij rekening te houden met de verschillende kosten van reductie per sector.

Reactie

Onderdeel van klimaatbeleid in het algemeen en het Klimaatplan in het bijzonder is om een vinger aan de pols te houden bij beprijzing van emissies en energieverbruik. Verdelingseffecten staan altijd scherp op het netvlies bij het opstellen van plannen.

6.1 Sector mobiliteit

Luchtvaart

Een indiener merkt op dat het INEK verwijst naar de Luchtvaartnota 2020-2050, wat de indiener beschouwt als een rapport dat onverbloemd de belangen van de luchtvaartsector vooropstelt.

Reactie

Inderdaad wordt er in het INEK gerefereerd aan de Luchtvaartnota 2020-2050. De reden hiervoor is dat de afspraken uit de luchtvaartnota op dit moment een basis vormen van het Nederlandse luchtvaartbeleid. Daarom is dit een relevante nota om te benoemen. De luchtvaartnota heeft oog voor verschillende belangen zoals de lokale leefomgeving, het klimaat en de reizende Nederlander.

Scheepvaart

Een indiener merkt op dat ook op het gebied van scheepvaart kansen worden gezien voor Nederland en verwacht wordt dat Nederland, met de beschikbare innovatiekracht, zich kan ontwikkelen tot koploper in duurzame technieken, en tot draaischijf in de productie en levering van duurzame (scheeps)brandstoffen.

Reactie

Internationale scheepvaart zal als onderwerp onderdeel uitmaken van het Klimaatplan 2024. Nederland heeft een integrale rol in de mondiale maritieme waardeketen, met veel innovatieve (MKB)-bedrijven en internationaal leidende kennisinstellingen, en daarmee een uitstekende uitgangspunt om koploper te worden in de maritieme energietransitie. Met het Maritiem Masterplan zetten overheid, kennisinstellingen en de maritieme sector samen gericht in op de ontwikkeling en demonstratie van klimaatneutrale en energie-efficiënte technologieën die nodig zijn voor een klimaatneutrale scheepvaart in 2050 en die de Nederlandse maritieme sector versterken.

De grote Nederlandse zeehavens vervullen een belangrijke rol bij de transitie naar duurzame scheepvaartbrandstoffen. In de zeehavens vindt op- en overslag van grond- en brandstoffen plaats en vestigen zich bedrijven die duurzame brandstoffen produceren. De Nederlandse zeehavens lopen internationaal gezien voorop in het aantrekken van investeringen in de productie van duurzame transportbrandstoffen, onder andere door specifieke investeringen van Nederlandse zeehavenbeheerders in verbindende pijpleidinginfrastructuur.

Lucht- en scheepvaart

Verschillende indieners geven aan dat (internationale) lucht- en scheepvaart onvoldoende genormeerd en/of beprijsd wordt binnen het huidige beleid. Daarbij wordt met name gewezen dat naast het verduurzamen van de huidige vliegbewegingen, de inzet zou moeten zijn om te streven naar een kleinere luchtvaartsector en de externe milieukosten moeten worden doorberekend in de prijs van het vliegticket. Ook wordt er gevraagd om de emissiecijfers voor de luchtvaart mee te nemen in overzichten met emissiecijfers in Nederland. Tot slot verzoeken respondenten tot invoering van een cruise-belasting (vergelijkbaar aan de vliegbelasting) voor alle passagiers die vertrekken vanaf een Nederlandse haven.

Reactie

De enige toekomst voor luchtvaart is een duurzame toekomst. Het kabinet ziet het belang van verduurzaming van de luchtvaartsector om op langere termijn de klimaatdoelen te realiseren. Emissies in de internationale lucht- en scheepvaart tellen, conform internationale afspraken, niet mee in onze nationale emissiecijfers. Tegelijkertijd spelen de lucht- en scheepvaartsector natuurlijk wel een belangrijke rol in het tegengaan van klimaatverandering. Daarom zal het kabinet in het Klimaatplan expliciet ingaan op de emissies die gepaard gaan met bunkerbrandstoffen ten behoeve van de internationale lucht- en scheepvaart en de rol hiervan om klimaatneutraliteit in 2050 te realiseren.

Het kabinet heeft in de luchtvaartnota CO₂-reductiedoelen voor de luchtvaart vastgesteld en werkt aan implementatie van een CO₂-plafond als wettelijk borgingsinstrument voor deze doelen. Vermindering van het aantal vluchten is daarbij geen doel op zich, maar worden ook niet uitgesloten als middel om de doelen te halen. Het kabinet beprijst vliegverkeer zodat maatschappelijke kosten beter worden geïnternaliseerd in de prijs van vliegtickets. Op nationaal niveau wordt er sinds 2021 een vliegbelasting geheven per vertrekkende passagier, welke in 2023 is verhoogd. Op Europees niveau betalen luchtvaartmaatschappijen voor hun CO₂-uitstoot onder het EU ETS en mondiaal door middel van het Carbon Offsetting and Reduction Scheme for International Aviation (CORSIA).

Alle emissies van schepen die tussen Europese havens varen, en de helft van de emissies van schepen die tussen een Europese haven en een niet-Europese haven varen, zijn vanaf 2024 opgenomen in het EU ETS. In aanvulling hierop verwelkomt het kabinet de 2023 broeikasgasstrategie van de VN organisatie voor de zeevaart (IMO), die als doel heeft om de emissies snel te reduceren en rond 2050 geen emissies meer te hebben. De komende twee jaar ontwikkelt de IMO regelgeving die deze doelen binnen bereik brengt. Het kabinet ondersteunt die ontwikkeling, ook omdat internationale maatregelen niet tot ontwijking kunnen leiden en daardoor effectiever zijn dan nationale regelgeving.

Duurzaamheid van elektrische voertuigen en modal shift

Een indiener heeft vragen gesteld over de duurzaamheid en milieu-impact van batterijen en de benodigde elektriciteit. Daarnaast vragen andere respondenten aandacht om naast het verduurzamen van de het wagenpark, ook in te zetten op transport/modal shift – zodat bijvoorbeeld meer gebruik wordt gemaakt van het openbaar vervoer of deelauto's, omdat dit leidt tot betere bereikbaarheid op de langere termijn. Een indiener geeft in relatie tot de INEK aan het stimuleren van vervoer per trein en daarmee ook het verbeteren van treinverbindingen nationaal maar vooral internationaal te missen.

Reactie

De indieners wijzen terecht op het belang van gedragsverandering, naast technische oplossingen, om op langere termijn invulling te geven aan de klimaatdoelen. Daarom zal in het Klimaatplan uitgebreider worden ingegaan op de rol van de modal shift en gedragsverandering in de mobiliteitsector. Het huidige reisgedrag van Nederlanders laat zien dat nog steeds veruit de meeste reizigerskilometers met de fossiele auto worden gemaakt. Er valt dus voldoende CO₂-winst te behalen met het vergroenen van de personenmobiliteit voor de verschillende reismotieven. Het gaat om schoner, slimmer of anders reizen. De mate waarin reizigers dit 'kunnen', 'willen' en 'doen' verschilt per type verplaatsing, reismotief en doelgroep. Het is belangrijk dat alle reizigers de overgang naar duurzame mobiliteit kunnen meemaken. Daarom wordt onderzocht wat doelgroepen die met het bestaande beleid nog niet of onvoldoende bereikt worden hiervoor nodig hebben, zowel voor hun werkgebonden reizen als de reizen in hun vrije tijd. Binnen het programma vergroenen reisgedrag worden hiervoor – samen met partijen uit de sector – maatregelen voor opgesteld.

De staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat voert beleid om verbeteringen door te voeren ten aanzien van internationaal spoorvervoer, ook om vervoerders in de gelegenheid te stellen meer en beter internationaal spoorvervoer aan te bieden. De inzet van IenW is om – samen met andere lidstaten, de EC en de sector in het door Nederland mede opgezette International Rail Platform – te komen tot meer integrale ticketing en meer afstemming waar het gaat om tarieven. In dat licht is ook het Europese beleid op dit onderwerp, dat op dit moment tegen het licht wordt gehouden, relevant.

Het kabinet werkt ook aan het onderwerp deelvervoer.

Deelvervoer is de mogelijkheid om vervoersmiddelen te delen in plaats van te bezitten. Het gaat bijvoorbeeld om deelauto's, deelscooters en deelfietsen. Veel gemeenten werken al aan deelvervoer. Om gemeenten hierbij zo goed mogelijk te helpen en om ervoor te zorgen dat meer kennis wordt opgebouwd en om alle kennis en informatie tussen gemeente goed wordt verspreid, is er een nationaal samenwerkingsprogramma deelmobiliteit gestart. Het programma heeft als doel om te bekijken hoe verschillen van regels tussen gemeenten kunnen afnemen (standaardisatie en harmonisatie) en ook om problemen die worden ervaren bij de groei van deelvervoer te benoemen. Bekend is dat deelvervoergebruikers ook relatief veel met het OV reizen. Op die manier wordt het voor steeds meer mensen een serieuze optie om deelvervoer te overwegen.

Elektrisch rijden is belangrijk, omdat het een effectieve maatregelen is om verkeer te verduurzamen. Tegelijkertijd roept de transitie ook veel vragen op, bijvoorbeeld over duurzaamheid van de batterijen. In elektrische auto's wordt vaak gebruik gemaakt van lithiumbatterijen. Bij het delven van grondstoffen en de productie van de batterijen is er een milieu-impact, bijvoorbeeld omdat er CO₂ vrijkomt in dat proces. Vorig jaar is Europese wetgeving van kracht geworden om de milieu-impact te verminderen. Met de Nederlandse batterijenstrategie zorgt het kabinet ervoor dat er activiteiten worden uitgevoerd om batterijen zo goed en verantwoord mogelijk kunnen worden ingezet in de klimaat- en energietransitie. Zo sturen we met innovatie op het gebruik van grondstoffen met een veel kleinere impact. Er komen meer batterijen op de markt waar geen kobalt of nikkel meer in zit. In Nederland zorgt ARN (voorheen Auto Recycling Nederland) voor een landelijk dekkend netwerk van afgiftepunten waar de eindgebruiker zijn auto of batterij kosteloos kan inleveren. Het lukt steeds vaker om een autobatterij een tweede leven te geven. Het behaalde percentage hergebruik van afgedankte aandrijfbatterijen uit elektrische auto's is afgelopen jaar gestegen naar 83 procent. Ook zet Nederland in op hoogwaardige recycling van batterijen.

Duurzame mobiliteitsketen en milieu- en zero-emissiezones

Een indiener zegt in relatie tot de INEK dat meer investering in vervoersvormen zoals OV, fiets, deelmobiliteit, en hubs nodig zijn om de duurzame mobiliteitsketen te versterken. De indiener vraagt verder om uitbreiding gemeentelijke bevoegdheden voor het invoeren van milieu- en zero-emissiezones: ook voor benzinepersonenauto's (per 2025).

Reactie

In het definitieve INEK komt het stimuleren van c.q. het investeren in fietsen en lopen terug door verwijzing naar de IenW-Fietsambitie 2022-2025, het Nationaal Toekomstbeeld Fiets 2040, diverse campagnes en de Citydeal FietsenDe CityDeal. Fietsen is een concreet voorbeeld van de succesvolle samenwerking tussen de Rijksoverheid en medeoverheden (inclusief provincies en regio's) ter bevordering van duurzaam reizen. Op mondiaal niveau

wordt o.a. via het ACTIVE programma gestimuleerd om meer mensen op de fiets en aan het wandelen krijgen door kennisontwikkeling en toegang tot financiering. Er is op dit moment geen uitbreiding beoogd voor de huidige milieu- en zero-emissiezones wat betreft het type voertuig dat eronder kan vallen. Voor milieuzones blijven dit alleen dieselveertuigen en voor zero-emissiezones gaat het alleen om bestel- en vrachtauto's.

Betere beprijzing en scherpere doelen voor mobiliteitssector

Een respondent geeft aan dat de mobiliteitssector het minste bijdraagt aan de reductie van broeikasgassen ten opzichte van andere sectoren, terwijl het een relatief makkelijk te verduurzamen sector is. Een andere indiener ziet in relatie tot de INEK mogelijkheden ten aanzien van normering en beprijzing als sturingsinstrument om het meest duurzaam reisgedrag te stimuleren, onder meer via fiscale maatregelen. Er wordt daarnaast gewezen op het opleggen van een CO₂-heffing aan brandstofleveranciers als een effectief instrument om klimaatverandering tegen te gaan.

Reactie

Het kabinet onderschrijft net als de respondenten het belang van aanvullende maatregelen in de mobiliteitssector richting 2050 te verduurzamen. In het Klimaatplan zal het kabinet om deze reden ingaan op de nodige aanvullende (beprijzende) keuzes die nodig zijn in de mobiliteitssector om in 2050 klimaatneutraal te zijn.

Voor de bijdrage van de mobiliteitssector in 2030 heeft het kabinet in het Voorjaar van 2023 een aanvullend beleidspakket gepresenteerd dat 4 Mton aan reductie realiseert. Via de normerende en beprijzende maatregelen waaruit dit beleidspakket bestaat levert de mobiliteitssector een van de grootste bijdrages van alle sectoren van dit aanvullende maatregelenpakket. Vanwege de consequenties voor de begroting bij doorvoering van deze maatregel heeft het kabinet hier in het voorjaar van 2023 niet voor gekozen. Tot slot wordt uitstoot in de mobiliteitssector direct en indirect beprijsd via de brandstofaccijnzen en de MRB en met de introductie van het Europese emissiehandelssysteem ETS₂ in 2027 wordt het beprijzingsniveau voor wegvervoer verder verhoogd.

Biodiesel

Een indiener stelt in relatie tot de INEK dat bijmenging van op afval gebaseerde biodiesel op korte termijn enorm kan helpen om de CO₂-uitstoot te verlagen en een deel van de transportvloot koolstofvrij te maken.

Reactie

Herzieningen van de Energierichtlijn en de Brandstofkwaliteit richtlijn geven lidstaten de mogelijkheid om hogere aandelen biodiesel (FAME) bij te mengen in de standaard diesel. Het ministerie van IenW laat momenteel door TNO een onderzoek uitvoeren naar het aandeel diesel personenauto's en vrachtwagens in het Nederlandse wagenpark dat geschikt is om op een diesel met een hoger aandeel biodiesel (B10-B30) te rijden.

6.2 Sector industrie

Afbouwplan vervuilende industrie

Enkele indieners stellen dat er geen afbouwplan bestaat voor vervuilende sectoren, en benadrukt het ontbreken van een plan om belastingvoordeel voor grote bedrijven te beëindigen. Daarnaast noemen indieners dat het klimaatpakket voor de industrie voornamelijk afhankelijk is van subsidies en faciliterende maatregelen en dat grote vervuilers een substantiële financiële bijdrage moeten leveren.

Reactie

Het Nederlands klimaatbeleid voor de industrie is ambitieus en om die reden relatief stringent. De huidige grote industriële bedrijven zullen groen moeten worden of zullen verdwijnen. Om de klimaatdoelstellingen in de industrie te halen is er een gebalanceerd instrumentarium van normeren, beprijzen en subsidiëren. Het klopt daarmee niet dat het klimaatpakket voornamelijk is gestoeld op subsidies en faciliterende maatregelen. Het kabinet ziet het principe van de 'vervuiler betaalt' juist als een belangrijke bouwsteen voor een rechtvaardige energie- en klimaattransitie.

Ten eerste is er het Europese Emissiehandelssysteem (ETS), waar de industrie rechten moet kopen om te mogen uitstoten en waarbij het maximum aan broeikasgasemissierechten jaarlijks daalt. Met het ETS is er een duidelijk Europees afbouwpad naar netto nul CO₂-uitstoot in de industrie in 2040. Daarboven is een nationale CO₂-heffing voor de industrie sinds 2021, met aflopend pad voor hoeveelheid jaarlijkse dispensatierechten. Waar de industrie moet betalen over het teveel aan uitstoot als ze niet tijdig reduceren. Daarnaast is er de Energiebelasting waarmee de industrie betaalt over het gebruik van energie. Hierin zijn een aantal stappen gezet:

- Vastlegging in het Belastingplan 2023 dat de Energiebelastingtarieven voor aardgas voor middelgrote gebruikers in een aantal stappen aanzienlijk verhoogd worden tussen 2023 en 2030.
- Inperking van de vrijstellingen in de Energiebelasting voor aardgas dat gebruikt wordt voor elektriciteitsproductie, en voor eigen gebruik van zelf opgewekte elektriciteit.
- Afschaffen van de Teruggaafregeling energie-intensieve processen.

Het kabinet heeft de onafhankelijk voorzitter van het ambtelijk rapport Bouwstenen voor een beter en eenvoudiger belastingstelsel verzocht om afbouwscenario's voor 'fossiele subsidies' uit te werken. Daarnaast heeft het kabinet in het Belastingplan 2024 ingezet op het afschaffen van vrijstellingen in de Kolenbelasting voor duaal en niet-energetisch gebruik van steenkool, en op het afschaffen van vrijstellingen in de Energiebelasting voor mineralogische en metallurgische procedés. Deze onderdelen van het Belastingplan 2024 zijn in december 2023 door de Eerste Kamer echter verworpen.

Daar staat tegenover dat bedrijven die investeren in verduurzaming subsidies kunnen krijgen op projecten die een lange terugverdientijd hebben of zonder subsidie onrendabel zijn. De regering stimuleert investeringen in duurzaamheid in de industrie om in Nederland een moderne duurzame industrie te krijgen, aangezien de industrie een belangrijke sector is voor de economie en omdat we hun producten dagelijks gebruiken. Het importeren van deze producten uit het buitenland zou onze economie en het mondiale klimaat kunnen schaden. Het kabinet wil ervoor zorgen dat ambitieus klimaatbeleid geen nadelige effecten heeft op de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven, zodat zij hier investeren in verduurzaming, niet elders. De regering faciliteert daarom bedrijven die willen investeren en overstappen naar duurzame productiemethoden. Het is aan elk bedrijf om te beslissen of ze dat in Nederland willen doen.

Gelijk speelveld

Een indiener stelt dat er nauwe internationale afstemming nodig is voor het behoud van een gelijk speelveld van Nederlandse bedrijven met internationale concurrenten.

Reactie

Nederland streeft naar internationale samenwerking om een gelijk speelveld te behouden. Zo ook met betrekking tot het klimaatbeleid. De basis voor een groot deel van ons nationale beleid is het Europese beleid, het zogenaamde Fit for 55% pakket, dat voortkomt uit de Europese Green Deal. Deze aanpak zorgt ervoor dat het speelveld voor de industrie binnen de EU grotendeels gelijk is. Tegelijkertijd kunnen lidstaten ervoor kiezen om zelf ambitieuzer beleid te maken. Het kabinet houdt de impact van het klimaatbeleid op de concurrentiepositie van Nederlandse producenten in de gaten middels de jaarlijkse Speelveldtoets. Dit onderzoek verschaft het kabinet van tevoren inzicht in de impact van potentiële beleidswijzingen op de concurrentiepositie van bedrijven. De volgende speelveldtoets zal dit voorjaar worden gepubliceerd.

Daarnaast verwelkomt het kabinet de plannen van de Europese Commissie om koploper te blijven in de groene transitie en schone technologieën. De Net Zero Industry Act (NZIA) heeft als doel het regelgevingskader voor de fabricage van netto-nul technologieën te vereenvoudigen om zo het Europese concurrentievermogen te vergroten. Het voorstel draagt bij aan het versterken van het concurrentievermogen en verduurzamen van de industrie, zoals voorstellen om vergunningverlening te versnellen en netto nul proeftuinen (mogelijkheid om nieuwe technologieën in een reële en gecontroleerde omgeving te testen), mogelijk te maken.

Ook ten aanzien van concurrentie uit derde landen hebben we de EU nodig. Zo wordt er een grensmechanisme (CBAM) ingevoerd voor basisproducten als staal, cement en kunstmest dat ervoor zorgt dat deze import net zo duurzaam is als Europese producten. De EU wil met dit mechanisme bevorderen dat andere landen buiten de EU ook ambitieuzer klimaatbeleid gaan invoeren. Door eerder dan andere landen de transitie te starten kunnen bedrijven een koploperpositie innemen bij het duurzaam

produceren. Hierbij is van groot belang dat we met innovatiebeleid en middelen uit het Nationaal Groeifonds inzetten op de groeiemarkten van de toekomst. Dit versterkt het vestigingsklimaat van Nederland.

Waterstof voor industrie

Een indiener pleit voor ruimbaan op biogene waterstof in het REDIII.

Reactie

In de vastgestelde tekst van de herziene Europese richtlijn voor hernieuwbare energie (REDIII) zijn doelen voor lidstaten opgenomen voor het gebruik van hernieuwbare brandstoffen van niet-biologische oorsprong (zgn. RFNBO's waarmee veelal hernieuwbare waterstof (draggers) wordt bedoeld) in de industrie en mobiliteit. Voor industrie bedragen deze doelen 42% in 2030 en 60% in 2035 van het totale waterstofgebruik; voor mobiliteit geldt ten minste 1% in 2030 van totale energie geleverd aan vervoersector. Via gebruik van door de Europese Commissie erkende certificatieschema's moeten partijen in de keten aantonen dat de gebruikte waterstof voldoet aan de productie-eisen (duurzaamheidseisen) voor RFNBO's. Biogene waterstof voldoet niet aan de definitie van RFNBO en kan derhalve niet meetellen voor het behalen van voornoemde doelen. In de REDIII wordt waterstof uit biograndstoffen gezien als een biobrandstof en behoort aan de daarvoor geldend duurzaamheidseisen te voldoen. Biogene waterstof zal dan moeten 'concurreren' met andere biobrandstoffen voor het behalen van de doelen die hieraan worden gesteld. Overeenkomstig het SER-advies "Biomassa in balans – Een duurzaamheidskader voor inzet van biograndstoffen"²² worden biograndstoffen ingezet voor hoogwaardige toepassingen waar nog geen goede alternatieven voor handen zijn. Betreffende stimulering van hernieuwbare waterstof zet het Kabinet in op opschaling van waterstofproductie via elektrolyse met onder meer middelen uit het Klimaatfonds²³.

Circulaire Economie

Enkele indieners bepleiten meer aandacht voor de grondstoffen-transitie en de ontwikkeling van de circulaire economie. Daarnaast vraagt een indiener om strengere regulering en normering, doelen voor een circulaire economie die in de wet moeten worden opgenomen en dat het Rijk zich ook op Europees niveau hiervoor in zet. Deze indiener verzoekt het Rijk afspraken te maken met medeoverheden en bedrijfsleven voor een (versnelde) overgang naar een circulaire economie (en de bijbehorende structurele financiering), waarbij het Rijk de regie pakt op de samenwerking.

Eén van de indieners stelt dat vermindering van de vraag verstandiger is dan de overgang naar materiaal-intensieve technieken zoals batterijen. Ook vindt een indiener dat afval zoveel mogelijk als grondstof moet worden beschouwd, en dat een percentage

²² [Biomassa in balans \(ser.nl\)](#)

²³ [Kamerbrief over instrumentarium hernieuwbare waterstof | Publicatie | Rijksoverheid.nl](#)

gerecyclede grondstoffen in nieuwe producten verplicht moet worden, ook buiten de bouw. Tot slot vraagt deze indiener ook om een aanpassing van het belastingstelsel door belasting op arbeid te verschuiven naar een belasting op grondstoffen.

Reactie

Het kabinet zet volop in op de grondstoffentransitie en de ontwikkeling van de circulaire economie, zie onder meer de Nationale Grondstoffenstrategie en het Nationaal Programma Circulaire Economie (NPCE). Begin 2023 is het NPCE vastgesteld en zijn doelen ter realisatie van een circulaire economie in 2030 geconcretiseerd. In het NPCE is daarnaast bepaald dat het Rijk en de medeoverheden (IPO, VNG en UvW) nauwer gaan samenwerken aan het stroomlijnen van de circulaire economie in de regio, samen met koplopende gemeenten, provincies en waterschappen. Inmiddels is samen met het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) een aantal thema's vastgesteld waarover afspraken gemaakt worden. De komende maanden worden deze afspraken verder uitgewerkt. Dit proces zal een inclusieve aanpak hanteren, waarbij ook koplopende gemeenten, provincies en waterschappen essentiële partners zijn. Terwijl we samenwerken met een breed scala aan stakeholders, zullen we tegelijkertijd een duidelijke regie behouden om de cohesie en effectiviteit van onze gezamenlijke inspanningen te waarborgen. Dit sluit aan bij de doelstellingen van het NPCE en de wens voor een meer gecoördineerde en effectieve aanpak voor de circulaire economie op nationaal en regionaal niveau.

Zoals in het NPCE is opgenomen loopt er in 2023 en 2024 een traject om tot concrete richtinggevendende nationale doelen te komen voor een circulaire economie. Hierover zal nader afstemming plaatsvinden met de betrokken stakeholders en medeoverheden. Voorzien is eind 2024 tot besluitvorming te komen. Vooralsnog is niet voorzien om deze richtinggevendende doelen nationale circulaire economie in wetgeving op te nemen. Dat is pas aan de orde bij bindende en handhaafbare doelstellingen. Wel wordt gekeken of het NPCE in de CE-wet verankerd kan worden. Het Klimaatplan zal hiervan de stand van zaken vermelden en ook zelfstandig het onderwerp agenderen in de samenhang van transities.

Het kabinet heeft ook oog voor de noodzaak om het grondstofgebruik te verminderen, bijvoorbeeld door in te zetten op energiebesparing en op circulair materiaalgebruik bij nieuwe technieken. Dit maakt onder meer onderdeel uit van de lopende uitwerking van het Nationaal Plan Energiesysteem. In het Klimaatplan zal dit zijn terug te zien in de teksten over de toekomst van het energiesysteem.

Uiteraard is het een belangrijk onderdeel van de transitie naar een circulaire economie om zoveel mogelijk afval weer via recycling als grondstof in te kunnen zetten. Daarbij blijft het wel van belang dat de veiligheid voor mens en milieu niet in het geding komt. Er wordt beleid en regelgeving ontwikkeld om een verplicht percentage recycleert voor te schrijven voor zowel grondstoffen (plastic) als producten (verpakkingen, textiel, elektrische apparaten, etc.).

Afvalverwerking

Een indiener bepleit een gelijk fiscaal speelveld voor afvalverwerking ten opzichte van de rest van Europa, het in EU-verband voorkomen van methaanuitstoot bij afvalstort en opslag, vergroting van de capaciteit voor afvalverwerking en –verbranding en het inzetten van zulke verbranding als bron van duurzame warmte en elektriciteit.

Reactie

Het kabinet zet zich ervoor in dat alle Europese landen sturen op het zo hoogwaardig mogelijk verwerken van reststromen. Waar nog veel wordt gestort, is het niet verstandig een hoge belasting op verbranding te heffen omdat verbranding iets beter is voor het klimaat, maar als vrijwel niets meer wordt gestort, helpt een belasting op verbranding om hoogwaardiger verwerking te stimuleren. Het kabinet streeft naar meer hergebruik en recycling en ondersteunt de groei van de recyclingcapaciteit. Dit leidt er nu al toe dat de hoeveelheid Nederlands afval dat wordt verbrand, afneemt. Het kabinet is daarom geen voorstander van het vergroten van de verbrandingscapaciteit. Het kabinet werkt aan een toekomstvisie voor de afvalverbranding, gericht op een verstandige afbouw. Dit maakt onderdeel uit van het transitiepad voor de industrie, zoals dat in het Klimaatplan zal worden beschreven. Bij de visievorming wordt rekening gehouden met de mogelijkheden om de energie die vrijkomt bij afvalverbranding in te zetten voor warmte en elektriciteit, wat nu overigens al zoveel mogelijk gebeurt. Het kabinet werkt ook aan een warmtebronvisie, waarin rekening zal worden gehouden met de (afnemende) rol van warmte uit afvalverbranding.

Het voorkomen van methaanuitstoot bij afvalstort is in Nederland al standaard voor zover het technisch en economisch haalbaar is. We zetten ons daar ook in Europa voor in, zo hebben we bij de recente herziening van de Richtlijn Industriële Emissies gevraagd om zogeheten best beschikbare techniek-eisen te formuleren voor stortplaatsen.

6.3 Sector gebouwde omgeving

Verduurzaming gebouwde omgeving

Enkele indieners stellen dat voor de verduurzaming van de gebouwde omgeving heldere wet- en regelgeving met kwaliteitseisen noodzakelijk is, mede omdat het aan alle partijen duidelijk maakt waaraan ze moeten voldoen.

Reactie

Belangrijke regelgeving voor de gebouwde omgeving staat in het besluit Bouwwerken²⁴. Hierin staan regels over veiligheid, gezondheid, duurzaamheid en bruikbaarheid van bouwwerken. Aanpassing van dit besluit wordt op dit moment niet voorzien.

²⁴ [wetten.nl - Regeling - Besluit bouwwerken leefomgeving - BWBR0041297 \(overheid.nl\)](https://wetten.nl - Regeling - Besluit bouwwerken leefomgeving - BWBR0041297 (overheid.nl))

Daarnaast werken marktpartijen met vrijwillige certificering en keuringen van installaties.

In de INEK is aangegeven dat de kern van de aanpak in de gebouwde omgeving bestaat uit het terugdringen van de energievraag door gedrag, isolatie en hybride warmtepompen en het ontwikkelen van duurzame warmtebronnen. Dat gebeurt via meerdere sporen tegelijk; zowel met een gebiedsgerichte aanpak via gemeenten als met beleid voor individuele woningen en gebouwen.

Huurwoningen

Er zijn een aantal indieners die vragen naar versnelde renovatie en isolatie van zowel particuliere als sociale huurwoningen. Hier wonen o.a. lage en midden-inkomensgroepen die door (aanvullend) beleid ondersteund zouden moeten worden.

Reactie

Voor huurwoningen is al bestaand beleid gericht op versnelling van renovatie en isolatie van zowel particuliere verhuurders als corporaties.

Voor de huurwoningen van corporaties zijn er nationale prestatieafspraken (NPA) waarin is afgesproken:

- Corporaties hebben de opgave om uiterlijk in 2030 450.000 bestaande woningen aardgasvrij te maken. Zij doen dit als onderdeel van de wijkgerichte aanpak, waarbij gemeenten in eerste instantie aan zet zijn voor het draagvlak voor aardgasvrije wijken bij alle inwoners. Om 450.000 aardgasvrije bestaande woningen te kunnen realiseren in 2030, is het voor corporaties noodzakelijk uiterlijk in 2024 zekerheid te hebben vanuit gemeenten over de uitvoering van de transitievisie Warmte.
- Corporaties zullen vóór 2030 675.000 bestaande woningen toekomstklaar isoleren. Ook sloop-nieuwbouw is hier onderdeel van. In de praktijk zal een deel van de 450.000 aardgasvrije woningen ook direct toekomstklaar worden geïsoleerd.
- Uiterlijk in 2028 zijn alle E, F en G-labels uit de sector verdwenen, met uitzondering van gemeentelijke, provinciale en Rijksmonumenten en voor sloop aangemerkte woningen, en onder voorbehoud van instemming van 70% van de huurders en instemming van de eventuele VvE.

In het Programma Versnelling Verduurzaming Gebouwde Omgeving (PVGGO) en bij Voorjaarsnota 2023 is tevens aangekondigd dat per 1 januari 2029 wettelijke eisen zullen worden gesteld die erop neerkomen dat vanaf die datum alle huurwoningen met een E, F, en G-label moeten zijn verbeterd naar minimaal energielabel D. Dit geldt zowel voor corporatiewoningen als private huurwoningen. Momenteel wordt gewerkt aan de wijze waarop deze wetgeving ingevuld wordt. De Kamer zal hierover voor het zomerreces van 2024 geïnformeerd worden. De wettelijke normering is een helder signaal aan alle verhuurders over wat er de komende jaren van ze verwacht wordt en zal ervoor zorgen dat de huurwoningvoorraad versneld wordt verduurzaamd.

Tevens in bij Voorjaarsnota aangekondigd dat er normering zal komen waarbij vanaf 2029 gaat gelden dat indien de woning gerenoveerd wordt, deze naar minimaal de standaard voor woningisolatie gerenoveerd zal moeten worden.

Met het beleid wordt ingezet op een integrale aanpak van huurwoningen (zowel onderhoud als verduurzaming). Dit levert het grootste voordeel voor de huurder op qua woonlasten en wooncomfort.

De gemoderniseerde Energieprestatievergoeding Huur die afgelopen oktober 2023 in werking getreden ziet eveneens speciaal op de doelgroep van (sociale) verhuurders en maakt het financieel aantrekkelijker om huurwoningen hoogwaardige te verduurzamen (waarbij eveneens energie wordt opgewekt). Dit kan bij nieuwbouwwoningen en voor renovatie gaan gelden. Voor particuliere verhuurders leidt het bestaande beleid tot:

- Vergroting van de stimulans voor verhuurders om hun woning te verduurzamen door het zwaarder laten wegen van het energielabel bij het bepalen van de maximale huurprijs. Woningen met een label A of hoger krijgen extra punten. Voor woningen met een E, F en G label gaan er aftrekpunten gelden. Met het wetsvoorstel betaalbare huur wordt de bestaande huurprijsregulering uitgebreid naar het midden-segment. Daardoor zal deze zwaardere weging voor het energielabel voor een groter deel van de huurwoningvoorraad van toepassing worden.

Pad verduurzaming gebouwde omgeving richting

Een aantal indieners vraagt om duidelijkheid over het pad naar verduurzaming in de gebouwde omgeving, in relatie tot nieuwe EU-regelgeving.

Reactie

Het kabinet steunt de EU-klimaatdoelen. Verduurzaming van alle 8 miljoen woningen en 0,5 miljoen overige gebouwen in Nederland is hierbij van belang. Het INEK en het Klimaatplan bevatten daarom mijlpalen voor broeikasgasemissiereductie in de gebouwde omgeving richting 2050 en geeft aan welke maatregelen nodig zijn om de beoogde reductie te behalen. Ook houden we, voor zo ver als mogelijk is, rekening met herziene EU-regelgeving voor gebouwen die voortvloeit uit het Fit-for-55 pakket. Bijvoorbeeld de jaarlijkse renovatieplicht voor overheidsinstanties die volgt uit de EED en de indicatieve doelstelling voor het aandeel hernieuwbare energie in de gebouwde omgeving in 2030 die volgt uit de RED.

Verduurzamingsleningen

Enkele indieners stellen dat het een goed idee is om Europese en nationale wetgeving voor verduurzamingsleningen aan te passen, of door bij het verstrekken van hypotheekleningen te stimuleren dat het energielabel van woningen wordt verbeterd, zodat huiseigenaren in staat zijn hun steentje bij te dragen aan de verduurzamingsopdracht. Een indiener stelt dat het een goed idee is om woningen

te stimuleren om het energielabel te verbeteren tot een bepaald minimum energielabel bij het verstrekken van hypotheeklen. Ook moet er volgens de indiener tijdig inzicht gegeven worden in een tijdspad voor het uitfasen van onzuinige labels.

Reactie

Woningeigenaren hebben verschillende mogelijkheden om het verduurzamen van de eigen woning te financieren. We zien dat veel eigenaren (87%) een combinatie van spaargeld en subsidie inzetten voor het verduurzamen van de eigen woning. Per 1 januari 2024 wordt in de leennormen rekening gehouden met het energielabel van de woning. Afhankelijk van het energielabel van de woning kan extra worden geleend voor verduurzaming.

De distributiekosten voor het zonder advies afsluiten van een hypotheek zijn relatief laag (rond de 100 euro). Taxatie van de woning voordat een hypotheek wordt afgesloten is verplicht voorgeschreven en gebaseerd op Europese wetgeving. Als het hypotheekbedrag maximaal 90% bedraagt van de waarde van de woning dan kan worden volstaan met een woningtaxatie op afstand. De kosten van deze taxatie zijn aanzienlijk lager dan een fysieke taxatie.

Voor huurwoningen zet het kabinet in op uitfasering van onzuinige labels, waarbij vanaf 1 januari 2029 alle huurwoningen met een E, F, en G-label moeten zijn verbeterd naar minimaal energielabel D (zie de alinea 'huurwoningen' onder het hoofdstuk 5: Beleidsagenda klimaatmaatregelen per sector, voor een uitgebreide uitleg over hoe het kabinet dit wil bereiken). Voor woningen van eigenaar-bewoners zet het kabinet in op stimulering en ontzorgen en is er geen sprake van uitfasering van onzuinige labels via normering.

Warmtepompen voor gebouwde omgeving

Een indiener stelt kritische vragen bij het gebruik van een aantal technieken voor de warmteketen. De indiener stelt dat de PVT-water-water-warmtepomp een hogere SCOP heeft. Deze indiener zet vraagtekens bij het standaard rekenen met lucht-water-warmtepompen in scenario's, vanwege de verschillen tussen de types warmtepompen in energie efficiëntie en mate van geluid. Daarnaast wijst de indiener op grondwaterveiligheid bij warmte-koude-opslag en geothermie op grond.

Reactie

In het Klimaatplan gaan we niet in op de onderlinge vergelijking tussen dergelijke individuele technieken.

Korten uitkeringen bij samenwonen

Een indiener merkt op dat wonen in Nederland zuiniger kan worden als uitkeringen niet worden gekort bij samenwonen. Dit zou dan een woning voor een ander opleveren.

Reactie

Dit raakt niet direct aan het klimaatbeleid in de gebouwde omgeving, maar er zijn een aantal redenen waarom uitkeringen bij samenwonen anders zijn dan voor alleenwonenden.

De gehuwdennorm en de kostendelersnorm zijn onderdeel van het bredere geheel aan sociale zekerheid en voorzieningen, wat primair gericht is op het behouden van bestaanszekerheid tegen acceptabele (maatschappelijke) kosten. De reden dat deze normen bestaan is omdat huishoudelijke uitgaven schaalvoordelen kennen, wat betekent dat kosten per persoon lager zijn naarmate het huishouden groter is. De kostendelersnorm houdt rekening met deze schaalvoordelen zodat samenwonenden geen voordeel hebben ten opzichte van alleenstaande mensen die afhankelijk zijn van een uitkering.

6.4 Sector elektriciteit

Stimulering modulaire duurzame energiesystemen

Een indiener stelt dat ruimte in wet- en regelgeving voor financiële stimulering van versnelde opschaling van modulaire duurzame energiesystemen hoogstnoodzakelijk is en vraagt welke beleidsinstrumenten we kunnen gebruiken om de markt aan te jagen. De indiener geeft hierbij aan dat het niet alleen om opschaling gaat, maar ook om het opbouwen van eigen productie- en waardeketens. tCAPEX-subsidies zouden daar meer geschikt voor zijn.

Reactie

De huidige mix aan instrumenten om duurzame energiesystemen te stimuleren faciliteert de opschaling van een brede mix aan technieken. Zo heeft de SDE++ categorieën en aangepaste subsidiebedragen voor verschillende schaalgroottes van projecten om niet enkel grootschalige projecten mogelijk te maken. Verder zijn er verschillende regelingen voor kleinschalige toepassingen (o.a. ISDE), voor innovatieve technieken (HER+, DEI, MOOI) en voor de ontwikkeling van specifieke ketens (bv. de OWE voor waterstof). We zien hierbij niet direct een gebrek aan mogelijkheden voor modulaire duurzame energiesystemen en het is ons op basis van de ingediende vraag ook niet duidelijk waar specifiek een stimuleringsinstrument ontbreekt. Er wordt door de indiener wel concreet naar het ondersteunen van de onrendabele top bij elektrolyzers verwezen, maar hier is inmiddels het instrument 'Opschaling volledig hernieuwbare waterstofproductie via elektrolyse (OWE)' voor opgericht, wat ook deels een CAPEX subsidie is.

Bij het ontwerp van deze regelingen wordt iedere keer een afweging op maat gemaakt van de meest gepaste mate van stimulering, bijvoorbeeld wat betreft OPEX vs. CAPEX en het stellen van voorwaarden aan de te gebruiken techniek. Hierbij ziet het Rijk voor de opschaling van lokale waardeketens voor zowel OPEX als CAPEX subsidies een rol, afhankelijk van de specifieke situatie. Specifiek voor de opschaling van lokale waardeketens

wordt momenteel ook gewerkt aan een aantal voorstellen onder het Nationaal Groeifonds voor de ontwikkeling van de Nederlandse waterstof-, batterijen- en zonnepanelenketens. Hierbij wordt momenteel aan een CAPEX subsidie gedacht.

6.5 Sector landbouw en glastuinbouw

Bijdrage melkveehouderij aan klimaatverandering

Een indiener verzoekt samengevat om het Klimaatplan te beperken tot alleen de uitstoot van broeikasgassen die ontstaat door de uitstoot van fossiele brandstoffen, verplaatsing van (landbouw)productie naar het buitenland te voorkomen en met de landbouw een nieuw plan te formuleren over een hoe toekomstbestendige landbouw eruit moet komen te zien.

Reactie

De landbouw, waaronder de uitstoot veroorzaakt door vee en mest, draagt bij aan de opwarming van de aarde. Ook de uitstoot van broeikasgassen die worden veroorzaakt door biologische processen en een korte kringloop hebben dragen bij aan de opwarming van de aarde. Deze categorie broeikasgassen doen dat in mindere mate dan broeikasgassen die ontstaan door de verbranding van fossiele brandstoffen, maar het opwarmings-effect is significant. Met deze 'mindere' bijdrage wordt rekening gehouden in de monitoring en rapportage. Om de misvatting over dat "vee geen bijdrage levert aan de opwarming van de aarde" te adresseren hebben we een communicatiedocument door de Wageningen Universiteit laten opstellen.

Het voorkomen van waterbedeffecten ofwel productieverplaatsing wordt geadresseerd op Europees niveau. Op dit moment wordt er gewerkt aan de implementatie van de 'Carbon Border Adjustment Mechanism' dat er voor moet zorgen dat er gelijk economische speelveld ontstaat. Voor producten van buiten de EU met een hogere broeikasgasuitstoot zal een prijstarief worden geïntroduceerd. Naar verwachting zal in de toekomst ook gesproken worden over het uitbreiden van dit instrument naar landbouwproducten.

Het Klimaatsplan beschrijft de maatregelen op het gebied van de landbouw die (ook) een reducerend effect hebben op de uitstoot van de landbouw.

Krimp veestapel

Een indiener geeft aan dat het ontbreekt aan weinig ferme voornemens tot inkrimping van de veestapel. Overheid zou hier harder op moeten sturen.

Reactie

Zoals beschreven in het INEK is afgesproken dat tot 2030 5 Mton CO₂-eq. broeikasgasreductie in de veehouderij en akkerbouw gerealiseerd moet worden. De verwachting is dat met beëindigingsregelingen circa 1 megaton reductie gerealiseerd kan worden. In de voorjaarsbesluitvorming van 2023 is afgesproken dat voor de

resterende klimaatopgave van 4 megaton normerend en beprijzend beleid wordt gemaakt. Deze maatregelen zijn input voor de gebiedsprogramma's van de provincie. Als met het normerend en beprijzend beleid niet de beoogde 4 megaton reductie wordt afgedekt, zijn aanvullende afspraken nodig.

Bijdrage ketenpartijen aan de 4Mton opgave

Een indiener vraagt te kijken naar de dwingende bijdrage van ketenpartijen aan de oplossing van de stikstof- en klimaatcrisis, die door de Tweede Kamer is gevraagd. Deze partijen hebben het meest geprofiteerd van de intensieve landbouw en lijken nu te weinig bereid om te investeren in de noodzakelijke transitie van de sector.

Reactie

Om duurzame investeringen te kunnen doen, moeten agrarische ondernemers – in de veehouderij en andere sectoren – deze investeringen ook terug kunnen verdienen. Voor een deel worden deze investeringen gestimuleerd en ondersteund vanuit het Rijk, bijvoorbeeld met het Investeringsfonds Duurzame Landbouw en de coregeling. Daarnaast heeft ook de markt (keten en consument) een verantwoordelijkheid om producenten te vergoeden voor duurzame productie. De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft in het kader van het Landbouwakkoord gesprekken gevoerd met ketenpartijen, met als doel de vraag naar duurzame producten te vergroten en een passende vergoeding voor de producenten. Daar kan een volgend kabinet op voortbouwen.

Restemissiedoel voor de glastuinbouw

Een indiener geeft aan dat in het INEK onder tabel 2.1 het restemissiedoel voor de glastuinbouw incorrect is weergegeven.

Reactie

De tekst zal in het definitieve INEK worden aangepast zodat duidelijk is dat het huidige sectordoel 4,3 Mton restemissie in 2030 is.

Transitie landbouw

Een indiener vraagt om drie plannen voor de landbouw: één voor aanpassingen, één voor minder schadelijke stoffen, en één voor het vasthouden van koolstof. Verder missen zij de eiwittransitie, de overstap naar biologische landbouw, en de samenhang tussen stikstof en klimaat. Samenwerking met de landbouwsector is hierbij essentieel. Ook wil men andere manieren onderzoeken om regels te maken en kosten te bepalen in de landbouw, met duidelijke plannen voor verandering. Het is belangrijk dat het hele landbouwbedrijf, niet alleen de glastuinbouw, toegang heeft tot een klimaatfonds.

Reactie

Koolstofvastlegging en emissiereductie maken nadrukkelijk onderdeel uit van het Klimaatplan. Daarnaast wordt ook gekeken naar de samenhang met adaptatie. Het voorstel om dit samen met de sector te doen juichen wij toe en daar worden dan ook verschillende contactmogelijkheden voor georganiseerd.

Bij het opstellen van het Klimaatplan wordt rekening gehouden met eventuele restemissies en de volledige breedte van het beleidsinstrumentarium (normeren, beprijzen, subsidiëren en informeren). De insteek is om het Transitiefonds te gebruiken voor klimaatbeleid in veehouderij en akkerbouw.

Klimaatplan, NPLG en Bossenstrategie

Een indiener vraagt om het Klimaatplan niet te vermengen met het NPLG en de Bossenstrategie en roept op om terug te gaan naar de tekentafel.

Reactie

Uit de samenleving, brancheverenigingen, de politiek en decentrale overheden wordt de roep om een integrale aanpak van de uitdagingen op het gebied van natuurherstel, waterkwaliteit, bodemkwaliteit, klimaatmitigatie en -adaptatie steeds groter. Het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en de Bossenstrategie zijn duidelijke programma's waarmee gepoogd wordt een gedragen integrale aanpak te realiseren op centraal en decentraal niveau. In het Klimaatplan wordt met het oog op de reductiedoelstellingen juist gekeken naar de samenhang met andere transities om te voorkomen dat beleid onnodig stapelt. Bij het opstellen van het Klimaatplan worden contactmomenten georganiseerd met de sector.

7 Transitie voor de maatschappij

7.1 De rollen van burgers

Meer aandacht voor consumptie en leefstijl

Enkele indieners stellen dat er de afgelopen jaren te weinig aandacht is geweest voor de rol van consumptie in het klimaatbeleid. Ze vinden dat er meer aandacht moet gaan naar leefstijlveranderingen, en dat de overheid hier meer zou moeten sturen op. Er is ook meer onderzoek nodig om dat mogelijk te maken.

Reactie

Met de publicatie van het laatste IPCC-rapport is er meer aandacht gekomen voor de rol van gedrag en leefstijl. Dat is ook de reden waarom dat onderwerp nu voor het eerst expliciet onderdeel is van het Klimaatplan 2024. Daarvoor worden verschillende experts geraadpleegd, waaronder gedragswetenschappers.

Er is inderdaad meer onderzoek nodig naar de rol en potentie van gedragsverandering. Er is daarom recent op initiatief van verschillende ministeries geld beschikbaar gekomen voor wetenschappelijk onderzoek op dit terrein²⁵.

Gezondheid

Enkele indieners wijzen op de relatie tussen gezondheid en klimaatverandering en roepen op die meer nadrukkelijk naar voren te laten komen. Klimaatverandering kan namelijk risico's opleveren voor de gezondheid (Knokkelkoorts, hittestress), en inzetten op een gezonde leefstijl is vaak ook een duurzame leefstijl (meer bewegen, meer plantaardig dieet). Een indiener wijst ook op de relatie met de Green Deal Duurzame Zorg, om de zorgsector zelf te verduurzamen.

Reactie

De relatie tussen klimaatverandering en gezondheid is ons bekend. In het hoofdstuk over leefstijl in het Klimaatplan zal aandacht zijn voor de gezondheidsvoordelen die een duurzamere leefstijl oplevert. Voor een toelichting op de Green Deal Duurzame Zorg zie ook Hoofdstuk 4.3 Samenhang transities.

Iedereen steentje bijdragen

Een indiener stelt dat er behoefte is aan praktische en niet te dure voorbeelden en richtlijnen waarmee iedereen een steentje bij kan dragen aan de transitie.

Reactie

Om te zorgen dat iedereen mee kan doen in de transitie en ook de voordelen daarvan kan ervaren, is het belangrijk dat duidelijk is wat mensen kunnen doen om aan de transitie bij te dragen is belangrijk. Uit onderzoek blijkt dat de meeste mensen het liefst informatie ontvangen over wat ze kunnen doen via televisie en

(overheids) websites²⁶. Het kabinet zet in op deze informatievoorziening via verschillende campagnes en websites. Bijvoorbeeld op de overheidswebsite; verbeterjehuis.nl, kunnen bewoners en gebouweigenaren tips vinden, ook over kleine, praktische mogelijkheden om hun woning te verduurzamen. Dit wordt ook als voorbeeld vermeld in het INEK. Bij het ontwikkelen van Verbeterjehuis is rekening gehouden met digitale toegankelijkheid. Dit betekent dat de site zo veel mogelijk bruikbaar is voor iedereen, ook voor mensen met een beperking.

Het Klimaatplan zal dieper ingaan op mogelijkheden voor mensen om hun gedrag te verduurzamen.

7.2 De rollen van bedrijven

Verduurzaming mkb

Een indiener stelt dat het mkb aandacht vraagt voor (het versnellen van) het verduurzamen van bedrijfsprocessen bij het mkb.

Reactie

De conclusie van de indiener dat aandacht voor het verduurzamen van de bedrijfsprocessen belangrijk is, is terecht. Het mkb vertegenwoordigt een belangrijk deel van de Nederlandse economie. Met het oog op toekomstige werkgelegenheid, nationaal verdienvermogen en het klimaat is het van belang dat deze bedrijven tijdig de overstap kunnen maken naar duurzame bedrijfsvoering. Daarom hebben wij binnen ons beleid op verduurzaming mkb oog voor drie domeinen: Verduurzaming van het bedrijfsgebouw, verduurzaming van de zakelijke mobiliteit én de verduurzaming van het bedrijfsproces. Hierover is ook een deel opgenomen in het INEK onder de sectie Industrie. Meer informatie is te vinden in de brief aan de Tweede Kamer "Voortgang van de verduurzaming van het mkb" van 6 april 2023²⁷.

Rechtvaardigheid voor bedrijven

Een indiener stelt dat er meer aandacht moet zijn voor grote bedrijven in het Klimaatplan en vraagt zich af hoe het speelveld voor iedereen gelijk gemaakt wordt en ervoor gezorgd kan worden dat verduurzaming niet wordt tegengehouden door bureaucratie.

Reactie

Het Klimaatplan besteedt onder andere aandacht aan verduurzaming van (grote) bedrijven. Door Europese beleidsvorming, bijvoorbeeld het emissiehandelssysteem (ETS), wordt er binnen Europa een gelijk speelveld gecreëerd voor bedrijven. Hierdoor betaalt elk bedrijf in Europa een prijs voor de uitstoot. Daarnaast zijn grote bedrijven verplicht om zich in te spannen om actuele risico's in de toeleverings-

²⁵ Call open: 2.8 miljoen beschikbaar voor nieuwe NWA-Call 'Gedragsinzichten voor klimaatbeleid' | NWO

²⁶ [Burgers over klimaatbeleid: onderzoek naar zorgen en oplossingen, 2022 \(tno.nl\)](#)

²⁷ [Kamerbrief over verduurzaming midden- en kleinbedrijf | Kamerstuk | Rijksverheid.nl](#)

keten te identificeren, te voorkomen en te verminderen en te rapporteren over de impact van hun activiteiten op mens en milieu (met de Corporate Sustainability Reporting Directive – CSRD, en de Corporate Sustainability Due Diligence Directive – CSDDD).

Rol voor cultuursector in de transitie

Een indiener merkt op dat de culturele en creatieve sector een belangrijke rol kan spelen in de transitie, specifiek ook bij de transitie naar een duurzame leefstijl. Deze sector is een belangrijke partner om het verhaal te vertellen. De indiener stelt ook dat de cultuursector zelf meer middelen nodig heeft om te verduurzamen.

Reactie

De creatieve denkracht van de culturele en creatieve sector kan een rol spelen bij grote maatschappelijke opgaven. We zullen komende maanden in gesprek gaan met de sector en verkennen of en op welke manier de culturele en creatieve een rol kan spelen bij de totstandkoming van het nieuwe Klimaatplan en de uitvoering ervan, en specifiek bij de thema's leefstijl en innovatie.

Arbeidsmarkt als randvoorwaarde

Een indiener stelt dat werkgelegenheid een mogelijk beperkende en randvoorwaardelijke factor is voor het laten slagen van de klimaat- en energietransitie.

Reactie

Werknemers spelen een cruciale rol in het realiseren van de klimaat- en energietransitie. Enerzijds doordat zij in technische of digitale banen het huidige energiesysteem gaan ombouwen en het nieuwe systeem gaan opbouwen. En anderzijds doordat zij op de werkvloer een positief effect kunnen hebben op het duurzaam handelen van hun werkgever en collega's. De omslag naar een klimaatneutrale samenleving zal ook de arbeidsmarkt raken: banen zullen veranderen, verdwijnen en verschijnen. Bovendien zijn er naast de energietransitie veel andere maatschappelijke trends die de arbeidsmarkt raken, bijvoorbeeld vergrijzing, digitalisering en arbeidsmigratie. Om te voorkomen dat tekorten aan vakmensen leiden tot vertraging in de uitvoering heeft het kabinet in 2023 een Actieplan Groene en Digitale Banen gelanceerd. De techniek en ECT biedt kansen voor iedereen. Daarom is in de vier pijlers van het Actieplan Groene en Digitale Banen²⁸ ook aandacht besteed aan ondervertegenwoordigde groepen, zoals vrouwen en jongeren met een migratieachtergrond. We doen ook een beroep op werkgevers om te blijven investeren in het om- en bijscholen van vakmensen. Het Klimaatplan en het INEK gaan in op de rol van de arbeidsmarkt in de klimaat- en energietransitie.

Ketenemissies

Meerdere indieners stellen dat het beleid moet bevorderen dat ook de emissies in de keten worden gereduceerd. Eén van de indieners bepleit, om te voorkomen dat productie als gevolg van nationaal beleid naar het buitenland verplaatst, dat wordt ingezet op de

ontwikkeling van ketens en de impact daarvan op ruimte, milieu en internationale marktordering. Een andere indiener pleit voor extra aandacht voor mensenrechten bij de winning van grondstoffen. Een andere indiener stelt dat een plan voor het verminderen van de buitenlandse consumptie nodig is.

Reactie

We zien deze reacties als een ondersteuning van de inzet om beleid voor ketenemissies uit te werken, zoals is vermeld in de Contourenbrief Klimaatplan. Op 14 december 2023 is een voorlopig politiek akkoord bereikt op de Europese IMVO-richtlijn de Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD). Deze zal zeer grote ondernemingen verplichten een klimaattransitieplan op te stellen en uit te voeren om de bedrijfsstrategie in lijn te brengen met de doelstelling van Parijs (1,5 graden) en de doelstellingen van de Europese Klimaatwet. Dit geeft al een belangrijke invulling aan (nationaal en EU) beleid voor de reductie van ketenemissiereducties. Een Europese aanpak zorgt voor een grotere impact in de keten en borgt een gelijk speelveld voor bedrijven.

Het ontwikkelen van productieketens die passen bij de transitie naar een klimaatneutrale en circulaire samenleving draagt zeker bij aan reductie van ketenemissies en wordt ook om andere redenen door het kabinet voorgestaan. Dit zal in het Klimaatplan terug te vinden zijn in de teksten over het transitiepad van de industrie. Ook bij de uitwerking van ketenemissiebeleid zal dit worden meegenomen. Terecht wijst de indiener op de noodzaak daarbij rekening te houden met de impact die zulke ketens kunnen hebben op ruimte en milieu en de behoefte aan goede internationale marktordering. Te denken valt bijvoorbeeld aan zulke impacts bij de opschaling van ketens voor de inzet van secundaire grondstoffen. Dit overstijgt het klimaatbeleid, maar het kabinet zet zich voortdurend in om integraal naar de opgaven van de grote transities te kijken, samen met maatschappelijke partijen.

Ten aanzien van mensenrechten valt aan te geven dat het kabinet van alle Nederlands bedrijven verwacht dat zij de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen (OESO-richtlijnen) en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP's) - naleven. Onderdeel daarvan is dat bedrijven mensenrechtenrisico's in hun waardeketen in kaart brengen en adresseren. De eerdergenoemde Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) is gericht op het toepassen van gepaste zorgvuldigheid om zo risico's voor mens en milieu te identificeren en waar nodig aan te pakken. In de richtlijn wordt de extractie van en handel in grondstoffen geïdentificeerd als hoogrisicosector, wat inhoudt dat in deze sector relatief meer bedrijven onder de verplichtingen gaan vallen.

Ten aanzien van het verminderen van de buitenlandse consumptie zien we niet direct een rol voor de rijksoverheid. Het beleid gericht op de grote verduurzamingsopgaven, waaronder de inzet op ketenemissiereductie, kan er wel aan bijdragen dat de negatieve impact van de buitenlandse consumptie vermindert. Dit kan gepaard gaan met minder consumptie.

²⁸ [Kamerbrief met Actieplan groene en digitale banen | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

8 Hoofdpijnen beleidsagenda 2025-2035

8.1 Klimaatfinanciering incl. Klimaatfonds

Stoppen met Klimaatfonds

Een indiener stelt dat het Klimaatfonds geschrapt moet worden, omdat 0,000036 graden verschil voor deze hoeveelheid miljarden investering niet in verhouding staat.

Reactie

Alle landen moeten hun bijdrage leveren aan het tegengaan van de opwarming van de aarde. Ook Nederland. Dit doen we onder andere met het Klimaatfonds. De kosten van niets doen, geen actie ondernemen tegen klimaatverandering, zijn namelijk vele malen groter. Denk aan de kosten van overstromingen, droogte, mislukte oogsten, schade door extreem weer. Daarom is investeren in een duurzaam Nederland belangrijk. Als wij ons steentje bijdragen, kunnen wij andere landen er ook op aanspreken hetzelfde te doen. Bovendien leveren de investeringen uit het Klimaatfonds ook heel veel op voor Nederland: nieuwe ontwikkelingen, nieuwe banen en ondersteuning voor bedrijven en huishoudens en bedrijven bij van machines en woningen.

Batterijen

Een indiener vraagt zich af waarom er niet meer ruchtbaarheid gegeven wordt aan eigen opslag van energie in betaalbare milieuvriendelijke accu's, vanwege de voordelen voor het elektriciteitsnet daarvan.

Reactie

Batterijen zijn inderdaad een goede manier om het elektriciteitsnet te ontlasten. Mensen kunnen zelf thuis met batterijen elektriciteit uit zonnepanelen opslaan, en op een ander moment aan het elektriciteitsnet terug leveren. Dit is een van de manieren om de krapte op het elektriciteitsnet te verminderen. Het kabinet spant zich samen met de netbeheerders maximaal in om de capaciteit van het elektriciteitsnet op peil te houden. Binnen het onderwerp netcapaciteit is er veel aandacht voor batterijen. Bijvoorbeeld in het Klimaatfonds is geld gereserveerd voor batterijen bij zonnepanelen. Zo kunnen er op meer plekken batterijen komen.

Financiële paragraaf

Een indiener merkt op dat de financiële paragraaf ontbreekt in het INEK, inclusief indicatie van de kosten versus de kosten van niets doen tegen klimaatverandering.

Reactie

Het is inderdaad belangrijk overzicht te hebben over de kosten en baten van klimaatbeleid. Deze worden inzichtelijker, als deze worden vergeleken met de kosten van niets doen. Die kosten zijn vele malen hoger. De kosten als gevolg van extreem weer, mislukte oogsten, het verdwijnen van verdienmodellen etc. zijn enorm, ook voor Nederland. Tegelijkertijd is de uitdaging om

Nederland klimaatneutraal te maken ook groot. In de EZK-begroting, de Miljoenennota en de Klimaatnota wordt jaarlijks een overzicht opgenomen van de uitgaven van de Rijksoverheid aan het klimaatbeleid voor de komende jaren. In het INEK zal dit overzicht ook worden opgenomen.

Voorwaarde voor subsidie

Een indiener stelt dat het wenselijk is als alle bedrijven aantoonbaar voldoen aan de energiebesparingsplicht (alle energiebesparende maatregelen met een terugverdientijd van 5 jaar of minder uitvoeren) als voorwaarde voor toegang tot subsidies voor verduurzaming.

Reactie

De energiebesparingsplicht geldt voor locaties van bedrijven en instellingen die per jaar vanaf 50.000 kWh elektriciteit of 25.000 m³ aardgas(equivalent) gebruiken. Dit is dus al verplicht, en hier wordt ook op gehandhaafd. Het koppelen van de Energiebesparingsplicht aan subsidies kent voor- en nadelen. Het kan worden overwogen, maar moet de lasten niet onnodig verhogen. Immers met toezicht en handhaving wordt naleving ook al afgedwongen.

Financiële sector

Meerdere indieners stellen dat de financiële sector een belangrijke rol speelt bij het behalen van de klimaatdoelen van Parijs en de Klimaatwet.

Reactie

Met de totstandkoming van het nationale klimaatcommitment in 2019 heeft de Nederlandse financiële sector laten zien haar verantwoordelijkheid voor klimaatactie te willen nemen. Dit initiatief van de financiële sector was uniek in de wereld. In de Beleidsagenda duurzame financiering van 7 juni 2022²⁹ heeft het kabinet aangegeven dat zij wil dat financiële markten een vliegwiel zijn voor verduurzaming en financiële ondernemingen gevraagd hun balansen in lijn te brengen met het 1,5 gradenscenario en de ambities van het kabinet. Daarbij heeft het kabinet aangekondigd eventuele klimaatwetgeving voor de financiële sector te willen verkennen als de voortgangsrapportages van het klimaatcommitment daar aanleiding toe geven. Vervolgens is in de Kamerbrief Voortgang klimaatcommitment financiële sector³⁰ door het kabinet aangegeven hieraan gevolg te geven door te verkennen of en hoe eventuele klimaatwetgeving kan bijdragen aan het versterken van de bijdrage van financiële ondernemingen aan de klimaattransitie. Hierbij wordt ook gekeken welke alternatieve aanpak hieraan kan bijdragen. De rol van de financiële sector zal onderdeel uitmaken van het nieuwe Klimaatplan.

²⁹ [Kamerbrief Beleidsagenda voor duurzame financiering | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

³⁰ [Kamerbrief voortgang klimaatcommitment 2023 | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

Financieringsinstrumentarium

Enkele indieners merken op dat een concreet overheids-financieringsinstrumentarium voor economische sectoren op weg naar klimaatneutraliteit in uiterlijk 2050 nodig is. Het IBO-advies van Van Geest bepleitte eerder meer inzet van beleidsinstrumenten voor normeren, beprijzen en gericht subsidiëren. Tevens merken zij op dat er meer aandacht moet zijn in het Klimaatplan voor kennisontwikkeling en het vrijmaken van de daarvoor benodigde financiële middelen - additioneel aan het huidige instrumentarium. Bijvoorbeeld door voortbestaan van het groeifonds.

Reactie

Het kabinet deelt het belang van stabiele financiering waar dat nodig is voor de klimaat- en energietransitie. Conform het rapport Van Geest zet het kabinet in op een combinatie van normeren, beprijzen en subsidiëren. Die combinatie maakt het mogelijk dat de markt voldoende duidelijke financiële prikkels ervaart om te verduurzamen, terwijl mensen en ondernemers wel mee kunnen doen in de transitie. Subsidie kan ook een middel zijn om kennisopbouw te versnellen en uit te breiden. Bijvoorbeeld over kernenergie, waterstof of groen gas. Vanuit het Klimaatfonds wordt bijvoorbeeld subsidie gegeven voor kenniscentra op deze terreinen. Ook het Nationaal Groeifonds draagt bij aan kennis en innovatie, om het toekomstig verdienvermogen van Nederland te versterken. Daarnaast zijn er verschillende kennis- en innovatieregelingen en -programma's. Kennis en innovatie blijven, ook richting 2050 en daarna, belangrijk in de klimaat- en energietransitie en de Nederlandse economie.

9 Governance & Uitvoering

Data en monitoring

Een indiener wijst op het belang van data om te kunnen bepalen of Nederland op weg is naar klimaatneutraliteit. Een andere indiener vraagt aandacht voor de beschikbaarheid van betrouwbare data t.a.v. klimaatrisico's in verschillende sectoren.

Reactie

Het belang van data voor het monitoren of Nederland op de goede weg is om de klimaatdoelen te halen wordt erkend. Monitoring vindt plaats via het (landelijke) Dashboard Klimaatbeleid en de Regionale klimaatmonitor. Daarbij wordt zoveel mogelijk met betrokken (data)partijen samengewerkt om data vergelijkbaar en optelbaar te maken.

We onderstrepen het belang van betrouwbare data t.a.v. klimaatrisico's in de gebouwde omgeving. Op pagina 17 in de INEK wordt gerefereerd aan de trajecten die lopen t.a.v. de klimaatrisico's.

In kader van thema rechtvaardigheid heeft het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) de opdracht gegeven om een jaarlijks Monitor Energiearmoede te ontwikkelen, ook op basis van onderzoek van TNO. Hier gaat de INEK ook op in hoofdstuk 4.5. Het Nationaal Deltaprogramma monitort het beleid gericht op klimaatadaptatie en verantwoording over de kosten van het klimaatbeleid gaat via de Miljoenennota, de EZK-begroting en de Klimaatnota. De INEK gaat hier ook op in in hoofdstuk 5.4. Het kabinet rapport over de effectiviteit van het klimaatbeleid middels het syntheseonderzoek klimaatbeleid dat in het voorjaar 2024 gepubliceerd wordt en input levert voor het Klimaatplan 2024. We onderstrepen het belang van betrouwbare data t.a.v. klimaatrisico's in de gebouwde omgeving. Op pagina 17 in de INEK wordt gerefereerd aan de trajecten die lopen t.a.v. de klimaatrisico's.

Stabiel beleid en structurele financiering

Enkele indieners wijzen erop dat stabiel beleid en structurele financiering belangrijke randvoorwaarden zijn voor effectief klimaatbeleid. De overheid dient meer regie te nemen in de aanpak van de transitie, waarbij verschillende ambities in samenhang worden gezien – zoals ruimtelijke ordening, klimaat- en energiebeleid, digitalisering en economie.

Reactie

Zoals beschreven in de contourenbief kan het Klimaatplan, en het beleid dat hierin wordt opgenomen om aan de doelstellingen uit de Klimaatwet te voldoen, niet op zichzelf staan. Zoals het kabinet in de contourenbrief heeft beschreven zijn meerdere, samenhangende duurzaamheidstransities nodig om weer binnen de planetaire grenzen te komen. Daarnaast raakt het mitigatiebeleid om tot een klimaatneutrale samenleving te komen aan transformatieve ontwikkelingen, waaronder klimaatadaptatie, biodiversiteitsherstel en digitalisering.

Evenals de indieners acht het kabinet het cruciaal om de samenhang tussen duurzaamheidstransities in het Klimaatplan te beschouwen. Het kabinet heeft de roep om overheidsregie in transities beantwoord door binnen het kabinet de regie-verantwoordelijkheden opgevegericht te verdelen, met coördinerend voor respectievelijk de opgaven Klimaat en Energie; Stikstof en Natuur; en Ruimte. Tussen deze regisserend ministers en hun ministeries is intensief contact over de raakvlakken tussen opgaven en de vraagstukken hoe hiermee, ook bij conflicten, moet worden omgegaan.

Ook met de medeoverheden wordt hard gewerkt om de samenhang te tussen beleid te vergroten, met een duidelijke beweging richting meer integraal programmeren.

Voor het klimaatbeleid geldt dat dit zo verweven is met vrijwel al het ziet het kabinet de klimaatopgave niet als een zaak van de regisserend minister, maar als een gezamenlijke opgave. Besluitvorming is daarom georganiseerd via de Ministeriële Commissie Klimaat en Energie zodat de inbreng van alle relevante beleidsdepartementen die hun rol moeten spelen is geborgd. Daarin zitten niet alleen de ministers die verantwoordelijk zijn voor het beleid in de 5 klimaatsectoren, maar is bijvoorbeeld ook de samenhang met beleidsterreinen als economie (EZK), arbeidsmarkt (SZW) en scholing (OCW) en gezondheid (VWS) georganiseerd.

Zie ook hoofdstuk 8.1 voor meer toelichting op klimaatfinanciering.

Bedrijfsvoering gemeenten

Een indiener stelt dat decentrale overheden een rol spelen in de uitvoering maar dat in het concept-INEK onderbelicht blijft wat hun verantwoordelijkheid is t.a.v. verduurzaming eigen bedrijfsvoering (inkoopbeleid, vastgoed en mobiliteit).

Reactie

Decentrale overheden beslissen zelf of zij hun inkoop, vastgoed en/of mobiliteit verduurzamen. Uiteraard moedigt het Rijk hen zoveel mogelijk aan om daartoe over te gaan. Daarom wordt decentrale overheden vanuit het Rijk via verschillende sporen de benodigde ondersteuning geboden als zij tot verduurzaming over willen gaan. In het INEK wordt deze ondersteuning meermaals benoemt, onder meer op pagina's 74 (verduurzaming maatschappelijk vastgoed) en 92 (zero-emissiebussen).

Participatie

Een indiener stelt voor dat er hoofdstuk participatie/ betrekken van burgers toe wordt gevoegd aan het Klimaatplan en dat dit hoofdstuk gemaakt wordt met een groep geïnteresseerde burgers. En dat het van belang is om een bredere deelname te verzekeren door bijvoorbeeld actief mensen te stimuleren en benaderen die vrijwel altijd niet deelnemen aan consultaties.

Een andere indiener merkt op dat consultaties vaak alleen worden ingevuld door geprivilegieerde mensen en organisaties. De indiener stelt dat het van cruciaal belang is om een bredere deelname te verzekeren door bijvoorbeeld actief mensen te stimuleren en benaderen die vrijwel altijd niet deelnemen aan consultaties.

Reactie

In het Klimaatplan en in het INEK wordt reeds beschreven hoe burgers betrokken worden bij het klimaatbeleid. Dit komt terug in het een hoofdstuk over rechtvaardig klimaatbeleid van het Klimaatplan. Dit hoofdstuk gaat over het rechtvaardig verdelen van kosten en voordelen, én over het rechtvaardig nemen van besluiten. Voor rechtvaardige besluiten is het belangrijk om burgers goed te betrekken en horen bij het maken van besluiten. Een belangrijke vraag is hoe burgers betrokken willen worden en wat ze nodig hebben. De suggestie om het hoofdstuk over het betrekken van burgers met inbreng burgers te schrijven, wordt daarom overgenomen.

Via consultaties kunnen mensen suggesties doen voor verbetering van beleid, en wet- en regelgeving die voorbereid wordt. Het klopt dat de mensen en organisaties die reageren op een consultatie vaak geen dwarsdoorsnede van de samenleving zijn. Dat kan komen doordat de teksten over beleid en wetten niet voor iedereen even toegankelijk zijn, en omdat niet iedereen de behoefte heeft om een mening te geven.

Het is voor veel beleid en wetten wel belangrijk dat er rekening wordt gehouden met wat burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties nodig hebben en wat hun zorgen zijn. Een van de uitgangspunten voor participatie over klimaat- en energiebeleid, is dat de deelnemers een goede afspiegeling van de bevolking in de omgeving zijn. Dit uitgangspunt wordt aan het INEK toegevoegd. De rijksoverheid past dit uitgangspunt toe organiseert daarom door op ook andere manieren om beter naar mensen te luisteren en om verschillende groepen dan ook mensen te bereiken. Zo heeft het kabinet een burgerforum Klimaat ingesteld; de deelnemers van het burgerforum zullen een zo'n goed mogelijk afspiegeling van de samenleving vormen. Ook is er een online raadpleging gedaan onder een representatieve steekproef van burgers over het energiesysteem van Nederland. Een van de uitgangspunten voor participatie over klimaat- en energiebeleid, is dat de deelnemers een goede afspiegeling van de bevolking in de omgeving zijn. Dit uitgangspunt wordt aan het INEK toegevoegd.

Participatie bij ontwikkeling van toekomstig beleid

Een indiener stelt dat het belangrijk is om burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en andere partijen in de samenleving, te betrekken bij de ontwikkeling van toekomstig beleid, maar dat dit soort processen geen excuus zijn om lastige keuzes uit de weg te gaan.

Een andere indiener wijst op de aandacht die inclusie van verschillende groepen tijdens belangrijke gesprekken binnen de sector vraagt omdat meerstemmigheid een meerwaarde biedt volgens het rapport 'De Stroom Zoeken – De Energietransitie gezien vanuit Ecosysteemperspectief'."

Een andere indiener stelt het maken van een lokaal plan rondom participatie voor, waarbij wijkplatformen een faciliterende rol gaan krijgen.

Reactie

Het klimaatbeleid heeft veel invloed op het dagelijks leven van iedereen en vraagt inderdaad om lastige en heldere keuzes. Ook in het Klimaatplan zullen een aantal van die keuzes gemaakt worden. Het kabinet vindt het belangrijk om bij het maken van deze keuzes de samenleving te betrekken en goed naar mensen te luisteren; de stappen die nodig zijn om klimaatverandering tegen te gaan, kan de overheid immers niet alleen maken. Bovendien heeft het klimaatbeleid verschillende gevolgen voor verschillende groepen mensen. Alleen als we die gevolgen en belangen goed kennen, kunnen deze op een eerlijke manier meegewogen worden in de keuzes in het beleid. Het is belangrijk mensen in ons land, zowel op landelijk niveau als lokaal, in gemeenten en wijken.

In de Kabinetsvisie burgerbetrokkenheid bij energietransitie presenteert het kabinet 10 uitgangspunten voor burgerbetrokkenheid. Daarin staat ook dat ervoor gezorgd moet worden dat de samenstelling van de groep een goede afspiegeling van de bevolking in de omgeving is. Het streven moet zijn dat alle burgers – ook moeilijk bereikbare groepen – betrokken zijn en gelijkwaardig kunnen deelnemen. Naar dit uitgangspunt zal ik het INEK worden verwezen en er zullen voorbeelden worden genoemd van hoe de rijksoverheid dit in praktijk brengt. Hier zal ook op in worden gegaan in het hoofdstuk over rechtvaardigheid in het Klimaatplan. De visie van het kabinet op burgerbetrokkenheid zal daarbij een startpunt zijn. We zullen daarbij ook kijken naar de waarde van wijkplatforms.

Klimaatburgemeesters

Een indiener stelt dat zijn aandachtspunt voor 2024 het professionaliseren van de landelijke organisatie van klimaatburgemeesters is.

Een andere indiener stelt dat de lokale aanpak met klimaatburgemeesters een goede zet is, maar dat de definitie van klimaatburgemeester om verduidelijking vraagt, en een rol als mede-voorzitter van de burgerfora mogelijk de juiste vorm is.

Reactie

De Klimaatburgemeesters spelen een belangrijke rol in het inspireren van mensen in hun eigen omgeving om klimaatbewuste stappen te nemen. We zien veel initiatief vanuit de groep Klimaatburgemeesters om zich verder te organiseren en te professionaliseren. We zien dit als een positieve ontwikkeling en bieden vanuit het ministerie van Economische Zaken en Klimaat ruimte om het te laten groeien. Het voornemen van het ministerie is om deze ruimte ook te blijven bieden bij de Nationale Klimaatweek 2024.

Over de rol van Klimaatburgemeesters heeft het ministerie van Economische Zaken en Klimaat uitgangspunten geformuleerd. Klimaatburgemeesters zijn de verbinding naar zowel mede-inwoners, als bedrijven en soms ook naar de gemeente en andere organisaties die bij kunnen dragen. Klimaatburgemeesters geven een gezicht en stem aan wat er leeft in de maatschappij en waar verandering mogelijk is en laten op een positieve en enthousiasmerende manier zien hoe je dat zelf kunt doen. Daarbinnen is er ruimte voor de Klimaatburgemeester zelf om de rol in te vullen.

De Nationale Klimaatweek (NKW) 2023 is geëvalueerd en de uitkomsten ervan worden besproken in de klankbordgroep van Klimaatburgemeesters. Daar zal ook besproken worden of de rol nog moet worden verduidelijkt. De ervaringen met NKW 2023 leren dat er veel synergievoordelen te behalen zijn als klimaatburgemeesters en gemeenten samen optrekken. Als er in een gemeente een burgerforum over klimaat wordt georganiseerd, zou een klimaatburgemeester hierin een verbindende rol kunnen spelen. Het is aan de gemeente om te bepalen welke rol dit precies. De kans is namelijk aanwezig dat de rol van Klimaatburgemeester en voorzitter van een burgerforum Klimaat niet goed samengaan. De ervaring leert dat het belangrijk is dat de voorzitter onafhankelijk is, en geen rollen of belangen heeft die kunnen botsen met het voorzitten van het burgerforum.

Samenwerking met gemeenten

Een indiener stelt dat gemeenten zich niet altijd als betrouwbare partner opstellen of zelfs pure onwil tonen, ondanks de genoemde goede relatie tussen gemeenten en fixteams/energiecoaches in het INEK op pagina 102. De indiener stelt dat besef van deze situatie in het veld lijkt te ontbreken.

Reactie

Het Rijk is positief over de inzet van energiefixers door gemeenten. Het is inderdaad een goede manier om huishoudens te helpen bij de eerste verduurzamingsstappen en dient als basis voor contact voor vervolgacties om woningen mee te nemen in de energietransitie. Desondanks zetten niet alle gemeenten energiefixers in dezelfde mate in. Het Rijk blijft zich inspannen om gemeenten aan te moedigen gebruik te maken van de mogelijkheid energiefixers in te zetten. Het Rijk is positief over de inzet van energiefixers door gemeenten. Het is inderdaad een goede manier om huishoudens te helpen bij de eerste verduurzamingsstappen en dient als basis voor contact voor vervolgacties om woningen

mee te nemen in de energietransitie. Desondanks zetten niet alle gemeenten energiefixers in dezelfde mate in. Het Rijk blijft zich inspannen om gemeenten aan te moedigen gebruik te maken van de mogelijkheid energiefixers in te zetten.

10 Gevolgen van het Klimaatplan (Economie, Lasten)

10.1 Gevolgen van het te voeren beleid.

Marktordening

Een indiener stelt dat in de contourenbrief weinig aandacht wordt besteed aan marktordening. Het zou goed zijn als het Klimaatplan aandacht besteed aan de positieve rol die marktwerking speelt bij het betaalbaar houden van de energierekening van huishoudens en van en uiteraard van de energietransitie. Uitgangspunt moet blijven dat vraag en aanbod en vrije prijsvorming de basis zijn voor de optimale inrichting van het energiesysteem, en dat de kracht van de markt moet worden ingezet om efficiëntie zo veel als mogelijk te benutten. Marktwerking is uiteraard geen doel op zich, maar een zeer sterk middel om tot borgen van de publieke waarden te komen. Het is belangrijk dat het Klimaatplan dit onderschrijft.

Reactie

De indiener geeft aan dat marktwerking een krachtig mechanisme is om voor efficiëntie te zorgen in bijvoorbeeld de energiemarkt. Het kabinet ziet de kracht van concurrentie en vindt het belangrijk dat bedrijven in Nederland optimaal kunnen opereren in een eerlijk speelveld. Dit heeft ook voordelen voor de consument, omdat er zo een prijs tot stand komt op basis van vraag en aanbod. Sommige publieke waarden kan marktwerking niet altijd goed borgen, bijvoorbeeld omdat effecten van producten niet goed in de prijs kunnen worden meegenomen. Daarom hanteert het klimaat- en energiebeleid (wat mede zal landen in het Klimaatplan 2024) subsidies, normering en beprijzing om deze effecten wel goed mee te nemen in de markt en gewenste ontwikkelingen te stimuleren.

Dit is een uitgave van:

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
Bezuidenhoutseweg 73 | 2594 AC Den Haag
Postbus 20401 | 2500 EK Den Haag

Maart 2024 | Publicatie-nr. 0324-001